

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ:
ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР**

Методичні рекомендації з підготовки
до семінарських занять та виконання самостійної роботи з дисципліни
для іноземних здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
медичного факультету за спеціальністю «222 Медицина»

Електронний ресурс

Рецензенти:

С. М. Куделко – кандидат історичних наук, професор кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Л. В. Філіпенко – кандидат історичних наук, доцент кафедри професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 3 від 18 грудня 2025 року)

I-87 **Історія України: цивілізаційний вимір : методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять та виконання самостійної роботи з дисципліни для іноземних здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня медичного факультету за спеціальністю «222 Медицина» [Електронний ресурс] / уклад. Г. А. Бондаренко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – 66 с.**

Методичні рекомендації розроблено для іноземних студентів, які здобувають освіту українською мовою на медичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Посібник містить базові орієнтири для опрацювання навчального матеріалу, плани семінарських занять із докладними методичними вказівками щодо підготовки до них, запитання для самоперевірки знань та підсумкового контролю. Також подано рекомендовану літературу, хронологічну таблицю ключових історичних подій, глосарій.

Рекомендовано для іноземних студентів та викладачів, які працюють з цією категорією здобувачів освіти.

УДК 94(477)(072)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025

© Бондаренко Г. А., уклад., 2025

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Мета і завдання курсу.....	5
3. Тематичний план навчальної дисципліни.....	8
4. Структура навчальної дисципліни.....	12
5. Критерії оцінювання участі студентів у семінарських заняттях.....	13
6. Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять.....	14
7. Методичні рекомендації до самостійної роботи студента.....	38
8. Методичні рекомендації для підготовки до заліку з дисципліни. Критерії оцінювання.....	40
9. Питання до заліку. Приклади залікового білету.....	43
10.Рекомендована література.....	45
11. Хронологічна таблиця.....	49
12.Глосарій.....	53

ВСТУП

Сьогодні Україна – молода, незалежна європейська держава, яка впевнено рухається шляхом демократичного розвитку. Попри відносно недавнє здобуття незалежності 24 серпня 1991 року, український народ має багатовікову історію, сповнену яскравих подій, боротьби за свободу, державотворчих зусиль і культурних досягнень.

З часу відновлення незалежності українські історики активно переосмислюють минуле, відмовившись від застарілих ідеологічних рамок. Їхня робота базується на сучасній історіографії, нових археологічних та документальних джерелах, а також порівняльному аналізі цивілізаційних процесів у сусідніх державах. Історію України дедалі частіше розглядають як невід’ємну частину загальноєвропейського та світового історичного процесу, де Україна постає не периферією, а активним учасником і творцем.

Разом з історичною глибиною Україна зберігає багату культурну й духовну спадщину. Від Софійського собору в Києві до дерев’яних церков Карпат, від картин Марії Примаченко до нових зірок українського кіно – культурне обличчя України надзвичайно багатогранне. Музеї, театри, галереї, фестивалі та концертні майданчики по всій країні слугують платформами для представлення творчості як українських митців, так і міжнародних колективів. Народне мистецтво, зокрема вишивка, писанкарство, ткацтво, живе й розвивається поруч із сучасними формами культури.

Водночас Україна пишається досягненнями в науці та освіті. Вчені, викладачі й студенти роблять внесок у розвиток світової науки, а університети країни залишаються центрами якісної вищої освіти.

Саме тому курс «Історія України: цивілізаційний вимір» є надзвичайно важливим для іноземних студентів. Курс допомагає глибше зрозуміти, як формувалася українська державність, культура та національна ідентичність у взаємодії з європейськими і світовими тенденціями. Завдяки цьому курсу студенти можуть не лише краще орієнтуватися в історичних контекстах

сучасних подій, але й відчути унікальність українського досвіду, оцінити внесок України у розвиток європейської цивілізації та налагодити глибший діалог між культурами.

Методичні рекомендації до курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» призначені для здобувачів вищої освіти, зокрема іноземних студентів, які прагнуть глибше ознайомитися з українською історією, її місцем у європейському та світовому контексті. Видання містить детальні інструкції з опрацювання проблемних питань, включених до планів семінарських занять.

У посібнику подано теми та плани семінарських занять, запитання для дискусій, самоконтролю, перелік ключових подій та понять, що допомагає систематизувати матеріал і полегшує підготовку до заліку. Особливу увагу приділено критеріям оцінювання відповідей на семінарських заняттях.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Метою курсу є ознайомлення іноземних студентів з основними періодами української історії, що розглядається як невід’ємна частина світової історії, а також з основними здобутками української культури. Курс «Історія України та українська культура» є обов’язковою частиною гуманітарної освіти для іноземних студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах України, і сприяє усвідомленню історичного розвитку, культурної та духовної спадщини держави, в якій вони здобувають освіту. У курсі висвітлюються періоди української історії, соціально-економічний і політичний розвиток України, а також охоплюється визначення поняття «культура» та її класифікація, розвиток української мови та літератури, мистецтва й традицій, освіти й науки, формування уявлень про релігійне життя українського народу.

Навчальної дисципліни «Історія України та української культури» (для іноземних студентів, які навчаються українською мовою) складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки другого (магістерського) рівня, спеціальності 222 «Медицина».

Мета викладання навчальної дисципліни полягає формуванні у студентів знань про головні періоди історії України, яка розглядається як складова частина світової історії, та основні досягнення української культури.

Основні завдання вивчення дисципліни: охарактеризувати етапи українського державотворення, політичний та культурний розвиток; висвітлити питання соціального та економічного розвитку України від найдавніших часів до наших днів; ознайомити з видатними політичними та державними діячами, освітянами, вченими та діячами культури і мистецтва; надати визначення поняття «культура», її еволюції та класифікації; висвітлити розвиток української філології, традицій та мистецтва, освіти та науки; сформувати уявлення про українське релігійне життя; продемонструвати внесок українського народу в розвиток світової цивілізації, а також роль та місце української культури у світових культурних процесах; навчити навичкам роботи з історичною літературою та аналізу документів, а також роботи з картами; розвинути практичні навички логічного мислення та синтезу навчального матеріалу.

Завданням вивчення навчальної дисципліни є формування таких загальних компетентностей:

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК04. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК05. Здатність приймати обґрунтовані рішення; працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії.

ЗК06. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися другою мовою.

ЗК07. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК08. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

ЗК09. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Завданням вивчення навчальної дисципліни є формування таких фахових компетентностей:

ФК1. Навички опитування.

Заплановані результати навчання:

- студенти повинні знати: особливості розвитку давніх слов'ян; економічну, соціальну та політичну структуру Київської Русі; еволюцію економічного, соціального та політичного життя українських земель у XIV – XVI ст.; причини виникнення українського козацтва та його роль у соціальній та політичній історії України; розвиток України у XIX – на початку XX ст., особливості політичної боротьби в період Української національно-демократичної революції 1917–1920 рр.; політичну ситуацію, соціальні та економічні процеси в Україні в 1930–1980-х рр.; досягнення та проблеми розвитку державності у сучасних умовах; основні поняття культури, її функції, особливості та специфіку розвитку української культури; здобутки матеріальної та духовної культури українського народу; місце та роль української культури в контексті світової культури;

- студенти повинні вміти: визначити основні етапи розвитку та еволюції української історії та культури, а також роль історії та культури України в контексті глобальних світових процесів; аналізувати історичну літературу, документи та працювати з картами; мислити логічно і синтезувати фактичний матеріал.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1. Особливості історії України

Тема 1. Вступ

Поняття «історія». Місце історії в системі гуманітарних наук. Предмет, завдання та основні періоди історії України. Геополітичне становище України та його вплив на історичний розвиток українських земель. Населення України: чисельність, національний склад. Українська держава. Конституція України, політична система та гілки влади. Адміністративний поділ України. Державна символіка та державні свята. Фактори, що вплинули на формування української культури.

Тема 2. Середньовічна та нова історія України

Давні слов'яни. Виникнення Київської Русі. Політична, економічна та соціальна структура держави. Внутрішня та зовнішня політика великих князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Політична роздробленість Київської Русі та виникнення нових політичних центрів. Етнотопонім «Україна». Галицько-Волинське князівство.

Українські землі у складі Великого князівства Литовського (статус українських земель, їх соціально-економічний та політичний розвиток). Люблінська унія (1569 р.) та її наслідки для українських земель. Українські землі у складі Речі Посполитої.

Поява українського козацтва. Запорозька Січ та її внутрішня організація. Реєстрове козацтво. Роль та місце козацтва в історії України. Національно-визвольна війна під керівництвом Богдана Хмельницького (причини та передумови, основний хід подій у 1648–1657 рр., характер та результати).

Створення Української козацької держави, її внутрішній устрій; причини громадянської війни у другій половині XVII ст., а також політичний та соціально-економічний розвиток Лівобережної України та Правобережної України наприкінці XVII – наприкінці XVIII ст.

Українські землі у складі Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій наприкінці XVIII – на початку XX ст. Соціально-економічні зміни на українських землях у XIX ст. Українське національне відродження у XIX ст.: тенденції суспільно-політичних рухів та організацій, активізація національно-визвольної боротьби українців, що сприяли підвищенню рівня національної свідомості. Перша світова війна (1914–1918 рр.) та Україна.

Тема 3. Новітня історія України

Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр. Українська Радянська Соціалістична Республіка. Антидемократія та терор 1930-х рр. як форми та методи суспільно-політичних відносин. Наслідки репресій. Індустріалізація та колективізація в Україні. Голодомор (Великий голод) 1932–1933 рр., який забрав життя мільйонів українців.

Україна під час Другої світової війни (1939–1945 рр.). Перемоги та втрати українського народу. Об'єднання українських земель у межах однієї держави. Політика радянських лідерів Микити Хрущова та Леоніда Брежнєва. «Перебудова» та розпад СРСР.

Акт проголошення незалежності України (1991 р.). Прийняття Конституції України (1996 р.). Діяльність президентів України (Леонід Кравчук (1991–1994 рр.), Леонід Кучма (1994–1999 рр., 1999–2005 рр.), Віктор Ющенко (2005–2010 рр.), Віктор Янукович (2010–2014 рр.), Петро Порошенко (2014–2019 рр.), Володимир Зеленський (2019 р. – по теперішній час). Основні вектори української зовнішньої та внутрішньої політики.

Розділ 2. Особливості української культури

Тема 1. Поняття «культура». Українська мова і література. Релігія в Україні

Поняття «культура», її еволюція та класифікація. Види культури. Функції культури в людському суспільстві. Розвиток української мови та літератури. Знайомство з видатними українськими письменниками та аналіз їхньої творчості.

Поняття «релігія», її роль та функції в людському суспільстві. Класифікація релігій. Дохристиянські вірування давніх слов'ян. Християнізація Київської Русі (її значення та можливі альтернативи). Виникнення Української греко-католицької церкви. Релігійна мапа сучасної України. Становище християнської церкви та роль релігії в українському суспільстві.

Тема 2. Освіта і наука в Україні. Українське мистецтво і традиції

Розвиток науки в Київській Русі під впливом візантійської традиції. Роль прийняття християнства у 988 р. у розвитку освіти. Система науки та освіти на українських землях у XIV–XVIII ст. (Острозька академія та Києво-Могилянська академія). Процес відходу від візантійських традицій та входження української науки та освіти до західноєвропейських науково-освітніх практик. Досягнення українських вчених протягом XIX – початку XX ст. Університетська освіта протягом XIX – початку XX ст. (Київ та Львів як центри гуманітарних наук, Харків та Одеса – центри розвитку інженерії та природничих наук). Радянська школа та успіхи, досягнуті в галузі медицини, фізики, хімії, космічних технологій, розвитку техніки. Українська освіта та наука на сучасному етапі. Найбільш визначні відкриття та досягнення українських вчених.

Огляд української архітектури (сакральні споруди и середньовічної держави Київська Русь, оборонні споруди Хотина, Кам'янця-Подільського, Мукачева, Білгород-Дністровського; пам'ятки архітектури епохи Відродження, стилю Бароко, Класицизму та Арт-Нуво (Модерн) (XVI – початок XX ст.), а також споруди у стилях конструктивізму та соціалістичного класицизму (XX ст.)). Аналіз українського образотворчого мистецтва (іконопис, фрески та мозаїки в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві; піднесення світського живопису з кінця XVII ст. та різноманітність його жанрів та стилів протягом подальшого часу).

Українська народна музика та традиційні народні інструменти. Розвиток церковної музики та становлення світської музики в XIX ст. Музичне

мистецтво Миколи Лисенка, який був видатним композитором, піаністом, музичним етнографом, творцем національної композиторської школи. Популярна музика та її форма, відома як естрадна (сценічна) музика. Різноманітність українських народних танців та здобутки танцювального мистецтва сучасності. Традиційний в Україні театр, який розпочався з лялькового театру під назвою вертеп (XVII ст.). Професійний театр XIX ст., який зіграв важливу роль в українському національному відродженні. Українська кінематографія, історія якої почалася наприкінці XIX ст., і включає твори багатьох видатних режисерів та сценаристів. Українські актори, які досягли міжнародної популярності та успіху.

Український народний одяг та вишивка як його традиційний елемент. Рушник, який є українським традиційним вишитим вручну рушником, високо прикрашений орнаментом, та його значення у традиціях українського народу. Традиційні українські звичаї, обряди, світські та релігійні свята, а також українська кухня, що є частиною культури та способу життя українців.

Культура Харкова та Слобідської України.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Особливості історії України												
Тема 1. Вступ	14	2	2	–	–	10						
Тема 2. Середньовічна та Нова історія України	16	4	2	–	–	10						
Тема 3. Новітня історія України	16	4	2	–	–	10						
Разом за розділом 1	46	10	6			30						
Розділ 2. Особливості української культури												
Тема 1. Поняття «культура». Українська мова і література. Релігія в Україні	22	5	2	–	–	15						
Тема 2. Освіта і наука в Україні. Українське мистецтво і традиції	22	5	2	–	–	15						
Разом за розділом 2	44	10	4			30						
Усього годин	90	20	10			60						

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Середньовічна держава Київська Русь	2
2.	Литовсько-Польська доба в історії України	2
3.	Українське козацтво	2
4.	Історія розвитку освіти та науки в Україні	2
5.	Українське мистецтво і традиції	2
	Разом	10

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УЧАСТІ СТУДЕНТІВ У СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЯХ

Після кожного семінарського заняття викладач оцінює рівень знань або підготовки студентів з першоджерел та наукової літератури, а також їхню здатність логічно і послідовно висловлювати думки під час обговорення питань, передбачених планом заняття. Крім того, враховується вміння ставити запитання та відповідати на них у процесі дискусії. За результатами участі у семінарах протягом семестру студент може отримати від 1 до 50 балів.

Оцінювальні критерії: Кожен виступ оцінюється за десяти бальною шкалою. Ваговий коефіцієнт – 10. Максимальна кількість балів за участь у всіх семінарах: $5 \times 10 = 50$ балів.

10-8 балів – виступ є взірцевим: риторично бездоганний, структурований, інформативний, відповідає всім критеріям оцінювання.

7-5 бали – виступ логічно побудований, змістовний, демонструє глибоке розуміння теми.

4-3 бали – виступ частково відповідає темі, наявні недоліки у риторичності та структурі.

2 бали – формальний виступ із суттєвими фактичними неточностями.

1 бал – короткий, формальний виступ, який не відповідає суті порушеного питання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
120 – 200	зараховано
1 – 119	не зараховано

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1. Тема: *Середньовічна держава Київська Русь.*

1. Які ключові фактори сприяли формуванню Київської Русі як централізованої середньовічної держави?
2. Як прийняття християнства у 988 році вплинуло на політичний і культурний розвиток Київської Русі?
3. Яким чином змінювалася структура управління та роль князя в Київській Русі?
4. Яку роль відігравали торговельні шляхи, зокрема "Шлях із варяг у греки", у розвитку Київської Русі?
5. Як правові кодекси, такі як "Руська Правда", відображали суспільні норми та організацію Київської Русі?
6. Якими були відносини Київської Русі з сусідніми державами, включаючи Візантійську імперію та кочові племена?
7. Які внутрішні та зовнішні чинники сприяли занепаду та роздробленості Київської Русі?

1. Які ключові фактори сприяли формуванню Київської Русі як централізованої середньовічної держави?

Схарактеризуйте роль варягів (вікінгів) в об'єднанні східнослов'янських племен. Зазначте важливість географічних чинників (річкових систем, торговельних шляхів). Підкресліть політичну та військову консолідацію під керівництвом ранніх правителів, таких як Олег і Ігор. Опишіть економічні та соціальні чинники, що сприяли централізації. Поясніть вигідне географічне розташування Києва (річкові мережі та торговельні шляхи). Обґрунтуйте, чому саме в цьому регіоні виникла держава.

Ключові терміни: слов'янські племена, об'єднання, річка Дніпро, торговельні шляхи, варяги, князівська влада.

2. Як прийняття християнства у 988 році вплинуло на політичний та культурний розвиток Київської Русі?

Опишіть політичні та ідеологічні мотиви християнізації Русі князем Володимиром (прагнення об'єднати населення під однією вірою, зміцнити князівську владу та підвищити міжнародний статус). Обговоріть, як християнізація трансформувала Київську Русь (політично та культурно). Поясніть зміцнення дипломатичних зв'язків із Візантійською імперією та іншими християнськими державами, особливо через династичні шлюби та релігійну єдність.

Окремо розкажіть про культурні зміни (архітектура, грамотність і література, моральний вплив християнства на правові норми). Розкажіть про зміни у традиціях і повсякденному житті (виникнення нового соціального стану – духовенства, запровадження нових обрядів і моральних норм, заснованих на християнському вченні)

Ключові терміни: Хрещення Русі, князь Володимир, Візантійська імперія, християнізація, Софійський собор, кирилиця, літургія, релігійна освіта.

3. Яким чином еволюціонувала структура управління та роль князя в Київській Русі?

Почніть з огляду ранньої монархічної структури в Київській Русі. Опишіть князя як главу держави, який здійснював вищу владу у військових, адміністративних і судових справах. Розкажіть про поєднання моделі управління двох принципів: елементи монархії з племінними традиціями. Порівняйте це з середньовічною європейською монархією.

Надайте опис ролі дружини у військових справах та в управлінні. Зверніть увагу на виникнення князівської автономії та шлях до феодалної роздробленості. Проаналізуйте династичне суперництво, кризи престолонаслідування та нездатність підтримувати єдину систему управління як ключові чинники феодалного розпаду.

Ключові терміни: князь, дружина, бояри, віче, князівське наслідування, феодална роздробленість.

4. Яку роль відігравали торгові шляхи, зокрема "Шлях із варягів у греки", у розвитку Київської Русі?

Почніть із загального пояснення "шляху із варяг у греки", який поєднував Балтійське море з Чорним морем, проходячи вздовж річки Дніпро. Проаналізуйте, як торговельні шляхи сприяли економічному зростанню, культурному обміну та інтеграції Київської Русі в європейський простір. Опишіть основні товари, що експортувалися та імпортувалися. Окресліть головні експортні та імпортні товари. Наголосіть на важливості Києва як торговельного центру. Розгляньте культурні наслідки торгівлі з Візантією та іншими країнами.

Ключові терміни: торговельні шляхи, "із варяг у греки", річка Дніпро, Візантія, хутро, віск, мед, купці.

5. Як правові кодекси, такі як "Руська Правда", відобразили суспільні норми та організацію Київської Русі?

Почніть з пояснення, що "Руська Правда" була найдавнішим писаним правовим кодексом Київської Русі, укладеним за правління Ярослава Мудрого. Підкресліть, що Київська Русь, політичний і культурний центр якої знаходився на території сучасної України (Київ, Чернігів, Переяслав), розвинула правову систему, яка була надзвичайно прогресивною для свого часу.

Проаналізуйте правові норми, які були закріплені: право власності, кримінальна відповідальність, запровадження грошових штрафів (віра) як покарання за злочини замість фізичних тортур. Обговоріть соціальну ієрархію, зафіксовану в законі.

Ключові терміни: Руська Правда, Ярослав Мудрий, Київ, правова культура, віра, феодалне право, звичаєве право, християнський вплив, право і суспільство, правова традиція в Україні.

6. Якими були відносини Київської Русі з сусідніми державами, включаючи Візантійську імперію та кочові племена?

Почніть відповідь з окреслення Київської Русі як геополітичного центру у Східній Європі (розташованого між могутніми сусідами – Візантійською імперією, Хозарським каганатом та різними кочовими племенами).

Опишіть, як торгівля й дипломатія з Візантією формували культурний і політичний розвиток Русі. Поясніть Хрещення Русі в 988 році як переломний момент, що поглибив зв'язки з Візантією. Згадайте династичні шлюби, зокрема союз князя Володимира та візантійської принцеси Анни, який підвищив міжнародний статус Русі. Поясніть військові кампанії та оборонні стратегії, включаючи будівництво ліній укріплень та союзи з іншими племенами з метою нейтралізації загроз.

Ключові терміни: Візантія, печеніги, половці, хозари, династичний шлюб, православне християнство, дипломатичні договори, степовий кордон, військові союзи, культурний обмін.

7. Які внутрішні та зовнішні чинники сприяли занепаду та роздробленню Київської Русі?

Схарактеризуйте занепад Київської як складний і поступовий процес. Поясніть внутрішні та зовнішні чинники цього процесу (династична боротьба, нашестя кочових племен, монгольське нашестя).

Проаналізуйте роль Галицько-Волинського князівства в історії України.

Ключові терміни: феодальна роздробленість, удільна система, криза престолонаслідування, монгольське нашестя, хан Батий, внутрішні війни, Галицько-Волинь, Роман Мстиславич, Данило Галицький, монгольське іго, православна традиція, королівська корона, Галицько-Волинський літопис.

Питання для дискусії:

1. Чи було хрещення Русі політичним кроком, релігійною реформою чи способом культурної інтеграції?
2. Чи можна вважати владу київського князя сильно централізованою, чи це була швидше система компромісів із місцевою знаттю?
3. Чи "Руська Правда" – це прообраз справедливого законодавства, чи інструмент контролю над нижчими верствами населення?
4. Чи був занепад Київської Русі неминучим через її модель управління, чи цьому можна було запобігти?
5. Чому саме Галицько-Волинське князівство стало головним спадкоємцем традицій Київської Русі?

Семінарське заняття № 2. Тема: *Литовсько-Польська доба в історії*

України.

1. Які були основні причини входження українських земель до складу Великого князівства Литовського?
2. Як литовське правління вплинуло на правовий та культурний розвиток українських земель?
3. Створення Речі Посполитої та українські землі.
4. Який вплив мали Кревська (1385), Люблінська (1569) та Берестейська (1596) унії на політичне, релігійне та культурне життя українських земель?
5. Який вплив мали соціально-економічні зміни за польського правління на українське селянство?
6. Якою була роль української шляхти та православної еліти в Литовсько-Польську добу?

1. Які були основні причини входження українських земель до складу Великого князівства Литовського?

Схарактеризуйте політичну ситуацію на українських землях після занепаду Київської Русі та розпаду Галицько-Волинської держави. Проаналізуйте загрозу з боку Золотої Орди та роль Литви як захисника київських земель. Дослідіть історичну мапу XIV століття: визначте, які саме землі Київської Русі увійшли до складу Великого князівства Литовського. Зверніть увагу на Київщину, Волинь, Поділля, Чернігівщину, Брацлавщину.

Визначте, чому багато міст (зокрема Київ, Чернігів та ін.) добровільно визнавали владу литовських князів. Зверніть окрему увагу збереження Литвою законів «Руської правди», православної віри та системи управління. З'ясуйте форму правління у Великому князівстві Литовському.

Ключові терміни: Велике князівство Литовське, монгольська навала, спадщина Київської Русі, Руська Правда.

2. Як литовське правління вплинуло на правовий та культурний розвиток українських земель?

Дослідіть структуру управління у Великому князівстві Литовському. Зверніть увагу на збереження місцевих форм самоуправління на українських землях. Визначте, як функціонували князівські уділи, воєводства, магдебурзьке право в містах. Проаналізуйте, як місцеві бояри, князі та міщани брали участь в управлінні. Охарактеризуйте використання давньослов'янської мови в офіційній документації. Визначте, які права гарантувались українському населенню. Поясніть принципи судочинства та порівняйте зі спадщиною «Руської правди».

Наведіть приклади культурної тяглості від часів Київської Русі: архітектурні стилі храмів, мова літописів, традиції рукописного діла.

Зв'язок між старими київськими традиціями та новими культурними центрами – Вільно, Луцьк, Острог.

Ключові терміни: Литовський статут, давньослов'янська мова, православ'я, книжність, церковна культура, правова спадковість, магдебурзьке право.

3. Створення Речі Посполитої та українські землі

З'ясуйте передумови створення Речі Посполитої. Вивчіть внутрішньополітичну ситуацію в Королівстві Польському та Великому князівстві Литовському у XVI ст. Визначте причини підписання Люблінської унії 1569 року – династичні, оборонні, економічні інтереси.

Зверніть увагу на бажання польської шляхти поширити свої привілеї на східні землі. Визначте, які українські землі стали частиною Польщі: Волинь, Київщина, Брацлавщина, Поділля. Зверніть увагу на розмежування політичного статусу різних регіонів.

Ознайомтесь із реакцією української шляхти на зміни державного правління.

Проаналізуйте та схарактеризуйте наслідки для українських земель: посилення полонізації (поширення польської мови, католицизму, магнатського землеволодіння), утиски православної церкви, витіснення її з політичної сфери, перехід земель до польських магнатів, збільшення соціального тиску на селян, запровадження польської адміністрації, судів, освітніх установ.

Сформулюйте короткі висновки: як вплинуло утворення Речі Посполитої на подальший розвиток української політичної нації?

Ключові терміни: Річ Посполита, Люблінська унія, Київщина, Волинь, полонізація, шляхта, православ'я, адміністративна реформа, братства, магнати.

4. Який вплив мали Кревська (1385), Люблінська (1569) та Берестейська (1596) унії на політичне, релігійне та культурне життя українських земель?

Дослідіть Кревську унію 1385 року. Поясніть, чому вона була укладена між Польщею та Литвою, її династичний характер. Зверніть увагу на початок католизації литовських еліт.

Розгляньте Люблінську унію 1569 року. З'ясуйте, чому відбулось об'єднання Литви та Польщі в Річ Посполиту. Визначте, які українські землі (Волинь, Київщина, Поділля) перейшли під безпосередню польську владу. Проаналізуйте наслідки: централізація влади, посилення полонізації, тиск на православну еліту.

Дослідіть умови та причини Берестейської унії 1596 року. Поясніть, що православна ієрархія в Речі Посполитій погодилася на об'єднання з Римом, зберігаючи обряди, але визнаючи Папу Римського. Визначте, хто підтримав, а хто виступив проти унії – духовенство, шляхта, козацтво, міщани.

Проаналізуйте політичні наслідки уній. Ослаблення позицій православної шляхти та духовенства. Втрата впливу православної церкви на державному рівні. Поява Уніатської церкви (греко-католики) як нового релігійного чинника. Зростання активності православних братств – захист

школи, друкарства, традиції. Посилення конфесійного протистояння – формування релігійної ідентичності українського населення.

Підготуйте аналітичну таблицю “Унії та їх наслідки”: Умови – Дата – Суб’єкти – Наслідки для українських земель (політичні, культурні, релігійні).

Ключові терміни: Кревська унія, Люблінська унія, Річ Посполита, Берестейська унія, православ’я, греко-католицизм, уніатська церква, братства, колонізація, релігійне протистояння, козацький опір.

5. Який вплив мали соціально-економічні зміни за польського правління на українське селянство?

Поясніть суть фільваркової системи та як вона посилила кріпацтво. Проаналізуйте, як економічні утиски викликали соціальні протести. Ознайомтесь із конкретними прикладами повстань – Косинського, Наливайка. Розгляньте вплив цих процесів на формування козацтва як захисника простого люду.

Ключові терміни: фільварок, кріпацтво, панщина, селянські повстання, соціальна несправедливість, економічний тиск.

6. Який вплив мали соціально-економічні зміни за польського правління на українське селянство?

Визначте відмінності у становищі української шляхти в Литві та Польщі. Поясніть, як поступово відбувалась колонізація частини еліти, водночас інші роди зберігали вірність православ’ю. Розгляньте приклади родів (наприклад, Острозькі, Вишневецькі), що підтримували культуру та віру. Зверніть увагу на втрату політичних прав через релігійну дискримінацію.

Ключові терміни: українська шляхта, колонізація, православна знать, релігійна ідентичність, Острозька академія, елітарна культура.

Питання для дискусії:

- 1. Чи можна вважати приєднання українських земель до Великого князівства Литовського добровільним вибором на користь стабільності, чи це була вимушена альтернатива?*
- 2. Чи була Річ Посполита справжньою унією рівноправних народів, чи формою панування шляхти однієї нації над іншими?*
- 3. Чому частина української шляхти перейшла до католицизму та полонізувалася?*
- 4. Чому українські землі добровільно визнавали владу литовських князів?*
- 5. Яким був баланс між збереженням традицій і необхідністю адаптації в Литовсько-Польську добу?*

Семінарське заняття № 3. Тема: Українське козацтво.

1. Передумови виникнення українського козацтва та фактори, що сприяли його становленню.
2. Внутрішня організацію Запорозької Січі.
3. Реєстрове козацтво, його відносини з Річчю Посполитою.
4. Причини, перебіг та результати Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.).
5. Української козацької держава – Гетьманщина.
6. Військові традиції та повсякденне життя українських козаків. Феномен козацької культури.

1. Передумови виникнення українського козацтва та фактори, що сприяли його становленню.

Прослідкуйте за етимологією основних понять: Козак, Дике Поле, Січ. На карті сучасної України проаналізуйте територію Дикого Поля, які сучасні області входили до його складу. Визначте ключові географічні особливості:

річки (Дніпро, Самара, Сіверський Донець), степи, межування з Кримським ханством.

Проаналізуйте вплив татарських набігів, бездержавності та прикордонного характеру територій Дикого Поля. Вивчіть, як саме потреба у самозахисті сприяла створенню козацьких формувань. Дослідіть соціально-політичні, економічні, релігійні та культурні утиски з боку Речі Посполитої. Особливу увагу приділіть кріпацтву, поширенню католицизму, обмеженню прав православної шляхти, дискримінації за вірою та мовою. Оцініть, як ці обставини формували потребу в новій силі, здатній захистити права українського населення.

Схарактеризуйте козацтво як форму самоорганізації населення. Розгляньте його риси: військова демократія, вільний вибір отамана, добровільна участь, елементи народного представництва.

Ключові терміни: козацтво, Дике Поле, Річ Посполита, татарські набіги, Запорізька Січ, самоорганізація, військова демократія, соціальний гніт, кріпацтво, православ'я.

2. *Внутрішня організацію Запорозької Січі.*

Розгляньте створення першої Запорозької Січі та її засновника. Вивчіть постать Дмитра Вишневецького (Байди) – одного з перших організаторів козацької військової бази на острові Мала Хортиця. Поясніть, чому обране місце мало стратегічне значення.

Дослідіть особливості укріплення Січі на Дніпровських островах. З'ясуйте, скільки всього було Запорозьких Січей та де саме вони розташовувались.

Схарактеризуйте адміністративний поділ Січі (курені та коши). Розгляньте політичний та військовий устрій Січі (козацька рада, козацькі посади суддя, писар, осавул, хорунжий). Поясніть значення Січі як осередку військової демократії та національної ідентичності.

Ключові терміни: Дмитро Вишневецький, Дніпровські пороги, Запорозька Січ, острів Хортиця, кошовий отаман, козацька рада, курені, паланки, військова демократія.

3. *Реєстрове козацтво, його відносини з Річчю Посполитою.*

Дослідіть особливості реєстрового козацтва, його відносини з Річчю Посполитою. З'ясуйте, коли і за яких обставин з'явилося реєстрове козацтво. Схарактеризуйте функції реєстровців у державній системі Речі Посполитої. Поясніть суперечності між реєстровими та нереєстровими козаками. Зверніть увагу на роль реєстрових козаків у підготовці повстань.

Ключові терміни: козацький реєстр, Сигізмунд II Август, нереєстрові козаки, Стефан Баторій, привілеї реєстровців.

4. *Причини, перебіг та результати Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.).*

Систематизуйте соціальні, релігійні та політичні передумови війни. Проаналізуйте становище українського населення у Речі Посполитій. Окрему увагу приділіть утискам православної церкви, домінуванню католицизму та полонізації. Розгляньте політичне безправ'я української шляхти, козацтва, міщанства.

Особливу увагу приділіть постаті Богдана Хмельницького: оцініть його лідерські якості, дипломатичний талант, військову стратегію та харизму. Ознайомтесь з конфліктом із чигиринським підстаростою Чаплинським, як каталізатором до повстання.

Проаналізуйте перебіг ключових військових подій та дипломатичних кроків (1648–1657 рр.). Дослідіть основні битви: Жовті Води, Корсунь, Пилявці, Зборів, Батіг, Берестечко. Схарактеризуйте договори: Зборівський договір, Переяславська рада 1654 року. Визначте участь різних верств населення у війні. Поясніть, чому народ сприймав війну як національну

боротьбу за права, віру і землю. Поясніть наслідки війни та її історичне значення.

Ключові терміни: Богдан Хмельницький, Національно-визвольна війна, Жовті Води, Корсунь, Пилявці, Батіг, Зборів, Берестечко, Зборівська угода, Білоцерківська угода, Переяславська рада, Березневі статті.

5. Української козацької держава – Гетьманщина.

Проаналізуйте наслідки Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Розгляньте політичну ситуацію після 1648 р., укладення угод з Кримським ханством, Московією, Річчю Посполитою. Зверніть увагу на потребу у створенні власної системи управління, яка відповідала б новим реаліям.

Охарактеризуйте внутрішню структуру Гетьманщини як козацької держави. Вивчіть форму правління: виборність гетьмана, його повноваження, обмеження радою старшини. Розгляньте адміністративний поділ: полки і сотні, роль полковників. Зверніть увагу на органи влади: Генеральна військова рада, Рада старшин, Генеральна канцелярія.

Проаналізуйте соціальний устрій Гетьманщини. Визначте основні соціальні групи: козаки, селяни, міщани, духовенство, старшина. Ознайомтесь із судовою та фінансовою системами Гетьманщини.

Поясніть роль православної церкви та освіти в державному житті. Простежте підтримку з боку гетьманів розвитку духовності та культури.

Ключові терміни: Гетьманщина, гетьман, козацька старшина, військова рада, автономія, фінансова система, адміністративно-територіальний поділ.

6. Військові традиції та повсякденне життя українських козаків. Феномен козацької культури.

Розгляньте козацтво як окремий соціальний та культурний феномен у межах української цивілізації. Проаналізуйте військові традиції та бойову підготовку козаків. Ознайомтесь із видами озброєння (шаблі, мушкети, списи,

гармати), тактикою бою, кіннотою, піхотою, флотом (чайками). Оцініть роль козацьких походів на Крим, Туреччину, участь у війнах Європи.

Схарактеризуйте побут козаків у мирний час. Дослідіть житло, харчування, одяг, ремесла, сільське господарство, дозвілля. Зверніть увагу на січове життя: дотримання правил, заборон, повсякденний розпорядок. Окремо проаналізуйте ставлення до алкоголю, жінок, релігії – ці аспекти були регульовані нормами Січі.

Розгляньте духовну складову козацького життя. Дослідіть участь козаків у збереженні та захисті православ'я в умовах релігійного тиску.

Вивчіть образ козака у літописах, народній поезії, піснях, мистецтві. Ознайомтесь із зовнішнім виглядом козака як символом доби. Поміркуйте які елементи козацької культури збереглись у сучасній українській національній ідентичності.

Ключові терміни: козацька культура, військово мистецтво, чайка (козацький човен), січовий побут, Козак Мамай, бандура.

Питання для дискусії:

1. *Чи можна вважати появу українського козацтва “народною відповіддю” на зовнішні та внутрішні загрози?*
2. *Чи можна Запорозьку Січ вважати демократичною республікою? Наскільки унікальною була її система самоврядування для тогочасної Європи?*
3. *Чи була Національно-визвольна війна лише боротьбою за політичну свободу, чи й за збереження української культури?*
4. *Чи можна вважати Гетьманщину першим досвідом української державності? Які її риси збереглись або трансформувались у подальшій історії?*
5. *Чому образ козака став популярним культурним символом для українців?*

Семінарське заняття № 4. Тема: *Історія розвитку освіти та науки в Україні.*

1. Який вплив мала візантійська традиція на розвиток освіти та науки в Київській Русі?
2. Як прийняття християнства у 988 році сприяло поширенню освіти на Русі?
3. Яким чином функціонувала система освіти на українських землях у XIV–XVIII століттях?
4. Які були основні досягнення українських учених у XIX – на початку XX століття?
5. Яке значення мали університетські центри Києва, Львова, Харкова та Одеси у розвитку науки та освіти в XIX – на початку XX століття?
6. Якими були досягнення української науки в радянський і сучасний періоди?

1. Який вплив мала візантійська традиція на розвиток освіти та науки в Київській Русі?

З'ясуйте, які освітні елементи були запозичені з Візантії. Проаналізуйте, як саме ці елементи були адаптовані у Київській Русі насамперед через духовенство та освітні заклади при церквах і монастирях. Зверніть увагу на впровадження кирилиці та основ християнської моралі в освітній процес.

Проаналізуйте роль церковної організації у формуванні писемності та знань. Вивчіть діяльність перших єпископів, митрополитів, монастирів як центрів книжності. Зверніть увагу на роль Софійського собору в Києві та Печерського монастиря.

Оцініть значення перекладів з грецької мови та роль монастирів як центрів культури. Розгляньте монастирі як місця збереження та поширення знань: написання літописів, переписування книг, створення шкіл при храмах.

Ключові терміни: Візантійська імперія, церковна освіта, монастирські школи, кирилиця, грецькі переклади, Софійський собор, Києво-Печерський монастир, літопис, духовенство.

2. Як прийняття християнства у 988 році сприяло поширенню освіти на Русі?

З'ясуйте історичний контекст хрещення Русі. Поясніть, як християнство стало каталізатором соціальних, політичних та культурних змін, зокрема в сфері освіти. Проаналізуйте заснування шкільної системи при храмах та монастирях. З'ясуйте, хто мав право навчатися, хто викладав, які предмети вивчались (граматика, письмо, читання церковних текстів). Поясніть роль духовництва як першої освіченої верстви.

Дослідіть, як християнство стимулювало розвиток кирилиці – для потреб богослужіння і освіти. Поясніть значення перекладу Святого Письма та літургійної літератури з грецької на старослов'янську. Поясніть роль монастирів як інтелектуальних центрів. Розгляньте приклади відомих освітніх діячів: Іларіон, Нестор Літописець, Феодосій Печерський.

Поясніть, як закладена християнством освітня модель зберігала тяглість протягом століть – у Литовсько-Польську добу, в братських школах, академіях.

Ключові терміни: Хрещення Русі, Володимир Великий, Нестор Літописець, Іларіон, церковне шкільництво, духовенство, Святе Письмо, літургія, писемність.

3. Яким чином функціонувала система освіти на українських землях у XIV–XVIII століттях?

З'ясуйте загальний контекст освітнього життя в українських землях після занепаду Київської Русі. Проаналізуйте, як вплинули політичні зміни – вхідження до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої –

на функціонування освіти. Зверніть увагу на роль православної церкви та братств у збереженні освітніх традицій.

Ознайомтесь із діяльністю братських шкіл (XVI–XVII ст.). Дослідіть, хто їх заснував (православні міщани, церковні братства) і яку роль вони відігравали в боротьбі з унією та католицизмом. Розгляньте програму навчання: граматики, риторика, поетика, богослов'я, логіка, латина та грецька мови. Поясніть демократичні принципи їхньої організації: обрання вчителів, доступність освіти.

Проаналізуйте значення Острозької академії (1576) як першого вищого навчального закладу. З'ясуйте внесок князя Василя-Костянтина Острозького у створення академії. Поясніть, чому академія стала центром православної освіти та друкарства.

Дослідіть роль Києво-Могилянської колегії (з 1632 р. – академії). Поясніть, як вона стала провідним інтелектуальним центром українських земель. Розгляньте прогресивні навчальні дисципліни: філософія, астрономія, медицина, логіка, етика, історія. Оцініть участь академії у формуванні козацької, церковної та наукової еліти. Зверніть увагу на процеси європеїзації освіти.

Поясніть, яку роль відігравала освіта у формуванні української культурної та політичної самосвідомості.

Ключові терміни : братські школи, Острозька академія, Києво-Могилянська академія, православна освіта, Василь-Костянтин Острозький, Петро Могила, гуманізм, латинська освіта, єзуїти.

4. Які були основні досягнення українських учених у XIX – на початку XX століття?

Поясніть, що цей період став етапом інституалізації науки: створення університетів, наукових товариств, публічних бібліотек. Розгляньте роль університетів у Києві, Харкові, Львові, Одесі як центрів розвитку наукової думки. Ознайомтесь із досягненнями в галузі природничих та гуманітарних

науках, мовознавстві. Поясніть, як українська мова й фольклор стали предметом наукового вивчення. Проаналізуйте організаційний розвиток науки. Вивчіть заснування Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1873). Оцініть роль співпраці з європейськими університетами, участь українських учених у міжнародних форумах.

Ключові терміни : Володимир Вернадський, Михайло Максимович, Олександр Потебня, Іван Франко, Наукове товариство ім. Шевченка, Київський університет, Харківський університет, Львівський університет, фізика, мовознавство, філософія, педагогіка, імунологія, геохімія, цензура, еміграція науковців.

5. Яке значення мали університетські центри Києва, Львова, Харкова та Одеси у розвитку науки та освіти в XIX – на початку XX століття?

З'ясуйте, коли і за яких обставин були засновані ключові університети України: Львівський університет, Харківський університет

Київський університет святого Володимира, Одеський університет.

Поясніть, як політичні умови (російське та австрійське правління) впливали на освітню політику. Охарактеризуйте профіль кожного університету та напрямки наукових досліджень. Проаналізуйте діяльність провідних викладачів і наукових діячів цих університетів.

Оцініть вплив університетів на розвиток української науки, мови й культури. Розгляньте участь студентства у національно-культурному русі. Поясніть, як ці заклади сприяли формуванню ідеї української науки, збереженню і розвитку мови.

Ключові терміни: Київський університет, Львівський університет, Харківський університет, Одеський університет, гуманітарні науки, природничі науки, Михайло Максимович, Іван Франко, Ілля Мечников, українська інтелігенція, університетська автономія, наукові товариства, цензура, студентський рух.

6. Якими були досягнення української науки в радянський і сучасний періоди?

З'ясуйте загальні умови розвитку науки в УРСР у ХХ столітті. Розгляньте, як створення Академії наук УРСР у 1918 році (відновлена в СРСР у 1921 р.) сприяло інституційному розвитку. Поясніть, як наука стала важливою частиною державної політики, але також зазнавала ідеологічного тиску (репресії, цензура).

Ознайомтесь із ключовими досягненнями в галузі фізики, математики, техніки, біології, медицини. Вивчіть внесок Сергія Корольова у космічну галузь (головний конструктор радянської ракетної програми). Проаналізуйте роботи Бориса Патона у зварювальних технологіях. Ознайомтесь із відкриттями у фізиці (Леонід Ландау, Артем Аламп'єв), генетиці (Олександр Сава), біології, аграрних науках. Дослідіть структуру науково-дослідних установ, наприклад академія наук УРСР, профільні інститути, університети як осередки фундаментальної науки.

Назвіть провідних учених сучасності та їхні досягнення (розробки в ІТ, нейробиології, квантовій фізиці, матеріалознавстві). З'ясуйте участь українських науковців у міжнародних дослідницьких групах (наприклад, CERN, Європейське космічне агентство).

Ключові терміни : Академія наук УРСР, Сергій Корольов, Борис Патон, космічні технології, фізика, медицина, наукові установи, репресії, ідеологічний контроль, міжнародна співпраця, інновації, наукові стартапи, світове визнання.

Питання для дискусії:

- 1. Чому саме університетські центри Львова, Харкова, Києва, й Одеси стали осередками не лише науки, а й національного руху?*
- 2. Як політичні режими (Російська імперія, Австро-Угорщина, СРСР) впливали на розвиток української науки та освіти?*

3. *У чому унікальність внеску українських університетських центрів до загальноєвропейського наукового простору?*
4. *Які перспективи має українська наука в глобалізованому світі?*

Семінарське заняття № 5. Тема: Українське мистецтво і традиції.

1. Як формувалися та змінювалися архітектурні стилі в Україні від середньовіччя до ХХ століття?
2. Як розвивалося українське образотворче мистецтво від середньовіччя до сучасності, і яке місце воно посідає у світовому культурному просторі?
3. Як розвивалося українське музичне мистецтво від народної пісні до естради?
4. Яке значення має український театр і кінематограф у національному культурному розвитку?
5. Яке місце займають український народний одяг, вишивка та обряди в культурній спадщині України?
6. Як українські звичаї, свята й національна кухня відображають менталітет народу?

1. Як формувалися та змінювалися архітектурні стилі в Україні від середньовіччя до ХХ століття?

З'ясуйте особливості сакральної архітектури Київської Русі: хрестово-купольний стиль, мозаїки, фрески (на прикладі Софійського собору, Десятинної церкви). Дослідіть оборонну архітектуру: замки та фортеці в Хотині, Кам'янці-Подільському, Мукачеві, Білгороді-Дністровському. Проаналізуйте архітектурні стилі епохи Відродження, Козацького бароко, Класицизму: ознаки, приклади, еволюція форм. Особливу увагу приділіть модерністським стилям ХХ ст.: конструктивізм та соцреалізм.

Ключові терміни: Софія Київська, Козацьке бароко, класицизм, ар-деко, конструктивізм, оборонна архітектура, храмова архітектура, фортеця.

2. Як розвивалося українське образотворче мистецтво від середньовіччя до сучасності, і яке місце воно посідає у світовому культурному просторі?

Розпочніть з характеристик образотворчого мистецтва Київської Русі: мозаїки, фрески, іконопис – стилістика, функції, символізм. Висвітліть розвиток живопису у Галицько-Волинському князівстві, добу козацького бароко, портретний живопис XVIII ст.

Проаналізуйте еволюцію жанрів у XIX–XX ст.: історичний живопис, пейзаж, реалізм, модернізм, авангард.

Розгляньте сучасне мистецтво України: актуальні течії, експериментальні техніки, цифрове мистецтво. Ознайомтесь із діяльністю українських художників у світі, участю у Венеційській бієнале, виставках у Нью-Йорку, Парижі, Берліні. Наведіть приклади впливових арт-інституцій: PinchukArtCentre, Мистецький Арсенал, Національний художній музей України.

Ключові терміни: іконопис, мозаїка, фреска, бароко, реалізм, модернізм, авангард, сучасне мистецтво, виставка, галерея, арт-резиденція, бієнале, цифрове мистецтво.

3. Як розвивалося українське музичне мистецтво від народної пісні до естради?

Проаналізуйте витоки музичної культури у Київській Русі. Зверніть увагу на церковний спів, який формувався під впливом візантійської традиції.

Зверніть увагу на багатство народної музики: думи, коломийки, веснянки. Схарактеризуйте значення народних інструментів – бандура, цимбали, сопілка, трембіта. Поясніть, як фольклор зберіг національні коди й вплинув на професійне мистецтво.

Оцініть внесок Миколи Лисенка як творця національної композиторської школи. Висвітліть розвиток української оперної музики у XIX–XX ст. Згадайте таких композиторів як Леонтович, Артемій Ведель, Яків

Степовий, Борис Лятошинський. Визначте роль оперних театрів Києва, Львова, Одеси у формуванні національного репертуару.

Поясніть особливості естрадної музики в ХХ–ХХІ ст., її тематику, жанри та популяризацію. З'ясуйте, як сучасна українська музика представлена на світовому рівні. Участь України в "Євробаченні", міжнародних музичних фестивалях, колабораціях з іноземними виконавцями.

Ключові терміни: народна пісня, бандура, Лисенко, духовна музика, композиторська школа, естрада, музичні інструменти, Євробачення, ДахаБраха, Джамала, Go_A, ONUKA.

4. Яке значення має український театр і кінематограф у національному культурному розвитку?

Почніть відповідь на питання з історії вертепу – лялькового театру ХVІІ ст. Схарактеризуйте тематику, образи, соціальну та культурну функцію вертепу в українському суспільстві. Розкажіть про те, як вертеп відображав національні риси та традиції.

Проаналізуйте становлення професійного театру в ХІХ ст. та його роль у національному відродженні. Опишіть діяльність перших українських театральних труп, зокрема театру Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого, Михайла Старицького, Марії Заньковецької. Проаналізуйте роль цих діячів у формуванні української національної ідентичності через театр. З'ясуйте, як театр сприяв національному відродженню та збереженню української мови.

Розгляньте розвиток українського кінематографа з кінця ХІХ ст. – перші фільми, режисери, актори. Схарактеризуйте перші українські фільми та їхніх авторів. Наприклад, «Запорізька січ» (1911), «Наталка Полтавка» (1936). Розкажіть про Олександра Довженка – одного з основоположників світового поетичного кіно, режисера стрічки «Земля» (1930). Назвіть та охарактеризуйте видатних українських акторів і режисерів, які здобули світове визнання.

Ключові терміни: вертеп, професійний театр, театр корифеїв, кінематограф, культурна спадщина, Марко Кропивницький, Іван Карпенко-Карий, Марія Заньковецька, Олександр Довженко, Дзига Вертов, Сергій Параджанов, Богдан Ступка.

5. Яке місце займають український народний одяг, вишивка та обряди в культурній спадщині України?

Опишіть основні елементи традиційного українського одягу. Визначте, з яких частин складався костюм (для чоловіків і жінок): вишита сорочка, керсетка, жупан, пояси, плахта, запаска, головні убори (очіпки, хустки, вінки тощо). З'ясуйте регіональні особливості одягу (Полісся, Гуцульщина, Поділля, Слобожанщина та ін.). Розкажіть, як традиційне вбрання відображало соціальний статус, вік, родинний стан.

Поясніть значення вишивки в українській культурі. Схарактеризуйте основні орнаменти: геометричні, рослинні, тваринні. Розгляньте символіку кольорів: червоний – життя, любов; чорний – земля, пам'ять; білий – чистота, святість тощо. З'ясуйте, як вишивка служила оберегом, способом самовираження, знаком приналежності до певної місцевості.

Розгляньте феномен рушника як обрядового та символічного елемента. Опишіть, які види рушників існували (весільні, хрестильні, поховальні, іконні тощо). Поясніть, у яких обрядах рушник відігравав ключову роль (весілля, народження, похорон, прикрашання ікон). З'ясуйте, як орнаменти рушника передавали вірування, традиції, родинну пам'ять. Визначте, як вбрання і вишивка виконували магічну, охоронну, ідентифікаційну функцію.

Ключові терміни: вишивка, рушник, сорочка, традиційний костюм, обряд, символіка, орнамент, весільне вбрання, оберег, етнографія.

6. Як українські звичаї, свята й національна кухня відображають менталітет народу?

Ознайомтесь із основними традиційними святами українського народу. Розгляньте походження, обряди та символіку свят (Різдво, Новий Рік, Маланка, Василя, Великдень, Івана Купала). З'ясуйте, як ці свята поєднують християнські та язичницькі традиції, та що вони говорять про менталітет українців (шанування природи, родини, духовності). Розгляньте календарну обрядовість українців. З'ясуйте, як річний цикл впливав на побут і звичаї (жнива, посів, коляди, масляна, Зелені свята). Схарактеризуйте зв'язок обрядів з природними циклами та сільським господарством.

Проаналізуйте українську кухню як елемент культурної ідентичності. Опишіть страви, які стали символами національної культури (борщ, вареники, кутя, узвар). Визначте регіональні відмінності в кухні, використання сезонних продуктів, традиції приготування.

Поясніть, як через побут і харчові звички зберігається національна традиція. Розкажіть, які елементи побутової культури (сервірування, спільна трапеза, традиції гостинності) вкорінені в українській ментальності.

Ключові терміни: обряди, традиції, свята, календарна обрядовість, українська кухня, борщ, вареники, кутя, узвар, культурна ідентичність, побут, колядки, ментальність, духовна спадщина.

Питання для дискусії:

- 1. Чому українська народна пісня здатна зберігати національну ідентичність краще, ніж офіційна історія?*
- 2. Чи можна театр і кіно вважати “дзеркалом епохи”? Як вони впливають на формування національної свідомості сьогодні?*
- 3. Як традиційний одяг і вишивка можуть бути сучасними?*
- 4. Чи залишаються українські обряди та свята живими традиціями, чи вони перетворюються на культурний “фольклор” для туристів?*
- 5. Чи можна за кухнею народу дізнатися про його характер?*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота є невіддільною складовою освітнього процесу й важливим елементом підготовки студента. Її головна мета полягає в тому, щоб навчити студента самостійно здобувати, критично осмислювати й систематизувати знання з історичної тематики, зокрема шляхом опрацювання джерел, навчальної та наукової літератури, а також використання сучасних інформаційних ресурсів.

Особлива увага приділяється вмінню працювати з різною літературою, аналізувати різні підходи до трактування історичних подій, порівнювати концепції різних авторів, формулювати висновки, складати логічні конспекти та здійснювати наукове узагальнення матеріалу.

Форми та види самостійної роботи студента включають:

- опрацювання й осмислення лекційного матеріалу;
- підготовку до семінарських занять;
- самостійне вивчення окремих тем курсу відповідно до переліку, рекомендованого в робочій програмі дисципліни;
- участь у консультаціях, що проводяться згідно з графіком кафедри;
- підготовку до підсумкового контролю (заліку) шляхом опрацювання контрольних запитань.

Рекомендовано розпочинати роботу над певною темою з опрацювання відповідного розділу підручника з історії України. Це дозволить студенту скласти уявлення про історичне значення події або явища, зрозуміти його передумови, хід і наслідки. На цьому етапі важливо сформулювати загальне бачення питання, що стане основою для подальшого поглибленого аналізу.

Далі бажано звернутися до інших навчальних посібників і підручників, аби виявити різні інтерпретації та авторські погляди. Після цього варто перейти до опрацювання рекомендованих джерел – документальних

матеріалів, уривків із літописів, архівних записів, а також монографій і наукових статей. Останнім кроком у дослідженні теми може бути аналіз публікацій у сучасній пресі або медіа, які містять дискусійні та полемічні оцінки подій.

У процесі аналізу літератури важливо зосередитися на причинах різних трактувань історичних подій, виокремити ту концепцію, яка виглядає найбільш переконливою, логічною та науково обґрунтованою, і яку студент може використати у своїй подальшій роботі.

Для кращого засвоєння термінології та спеціальної лексики в методичних рекомендаціях до курсу наводиться глосарій основних понять, який допоможе орієнтуватися у спеціальній термінології.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Політична роздробленість Київської Русі.	3
2.	Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.	3
3.	Внутрішня структура Запорізької Січі. Реєстрові козаки.	3
4.	Ліквідація автономного статусу Української козацької держави у XVIII ст.	3
6.	Перша світова війна (1914–1918 рр.) та Україна.	3
7.	«Новий порядок» на українських землях у часи Другої світової війни.	3
8.	Рух опору за часів Другої світової війни.	3
9.	Українська культура як предмет наукового дослідження.	3
10.	Функції культури у людському суспільстві.	3

11.	Культурні цінності та їх місце в історії та сучасному суспільстві.	3
12.	Періоди розвитку української літератури.	3
14.	Дохристиянські вірування давніх слов'ян.	3
15.	Традиції університетської освіти в Україні.	3
16.	Розвиток науки в Україні (досягнення у сфері фізики, математики, сучасних технологій).	3
17.	Культура Слобідської України.	3
18.	Роль Харківського університету в розвитку Слобідської України у XIX – на початку XX ст.	3
19.	Історичні та культурні пам'ятки Харкова.	3
20.	Культурні процеси у сучасному Харкові. Музейні комплекси Харкова та Харківської області.	3
	Разом	60

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Підсумковий контроль знань студентів у формі семестрового заліку проводиться з метою перевірки ступеня засвоєння навчального матеріалу на завершальному етапі вивчення дисципліни. Залік охоплює теми, передбачені робочою програмою курсу, і проводиться у терміни, встановлені навчальним планом.

Підготовка до заліку – це не лише етап перевірки знань, а й можливість для систематизації, узагальнення та осмислення отриманої інформації. Саме в цей період багато студентів формують цілісне бачення історії України як наукової дисципліни, усвідомлюють внутрішню логіку історичного процесу, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між подіями, поняттями та

явищами. Рекомендується розпочати підготовку заздалегідь, системно і відповідально. Основними джерелами інформації є:

- власні конспекти лекцій;
- підручник курсу;
- матеріали, надані викладачем (зокрема на освітніх онлайн-платформах);
- рекомендована навчальна та наукова література;
- джерельні тексти (першоджерела).

Обсяг вимог підготовки до заліку визначається програмою курсу і включає:

- лекційний матеріал;
- теми, розглянуті на семінарах;
- теми для самостійного опрацювання.

Формат заліку та критерії оцінювання

Залік має письмову форму. Загальна тривалість – до 120 хвилин. Максимальна кількість балів – 80.

Структура залікового білету:

- 1-ше питання – перевірка рівня теоретичних знань (максимум 30 балів);
- 2-ге питання – поглиблений аналіз історичних подій, процесів або явищ (максимум 30 балів);
- 3-тє питання – фактичний матеріал, зокрема про роль історичних особистостей (максимум 20 балів).

Особливу увагу слід звернути на правила академічної доброчесності. Використання сторонніх або заборонених джерел (шпаргалки, мобільні пристрої тощо) під час складання заліку заборонено. У разі виявлення такого порушення студент припинить написання заліку та отримає нульову оцінку

Оцінювання результатів заліку

Оцінювання здійснюється на основі якості відповідей на три екзаменаційні питання, рівня аргументованості, логіки викладу, глибини

аналізу, самостійності суджень та вміння застосовувати знання до аналізу конкретних історичних явищ і процесів.

75–80 балів

Студент демонструє високий рівень засвоєння матеріалу: всі три питання розкриті повністю, відповіді точні, глибокі та аналітичні. Виявлено впевнене володіння термінологією, чітке розуміння причинно-наслідкових зв'язків, самостійність у формулюванні висновків. Використовуються приклади, аналогії, наведені дати та посилання на джерела. Прослідковується вміння інтерпретувати події в контексті сучасності.

64–74 бали

Відповіді на всі питання надані, студент добре орієнтується в матеріалі, використовує основні наукові джерела, демонструє логіку мислення та вміння аргументувати власну точку зору. Можливі окремі неточності або дрібні помилки у викладі, незначні логічні суперечності, але загалом зміст відповіді відповідає програмі курсу.

54–63 бали

Студент відповів на всі питання, однак деякі з них – неповно або поверхнево. Відповіді свідчать про загальне розуміння тем, однак бракує глибини, аналітичності та аргументованості. Можуть бути недоліки в логіці викладу, неточності у визначеннях і термінах, обмежене використання наукових джерел.

42–53 бали

Відповіді містять суттєві пропуски або поверхневе висвітлення тем. Деякі питання розкрито частково або недостатньо повно. Виявлено помилки у фактичному матеріалі, недостатнє розуміння причинно-наслідкових зв'язків, труднощі у самостійному формулюванні висновків.

1–41 бал

Студент відповів на питання фрагментарно, з численними фактичними та логічними помилками. Відсутні глибина аналізу, аргументація, посилання на

джерела. Не розкрито зміст навчального матеріалу, відповіді можуть бути загальними або несистемними.

0 балів

Випадок повної відсутності відповідей на екзаменаційні питання, або ж студент був вилучений із аудиторії за порушення академічної доброчесності (наприклад, користування забороненими матеріалами чи пристроями під час екзамену).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
120 – 200	зараховано
1 – 119	не зараховано

ПИТАННЯ ДО ЗАЛКУ

1. Історія як наука.
2. Географічне положення України.
3. Адміністративно-територіальний устрій України.
4. Населення України.
5. Українська держава. Державні символи України.
6. Давні слов'яни. Східнослов'янські народи.
7. Київська Русь (IX – середина XII ст.): політичний, економічний і соціальний розвиток.
8. Політична роздробленість Київської Русі. Галицько-Волинське князівство.
9. Монгольська навала на Русь.
10. Українські землі у складі Великого князівства Литовського.
11. Українські землі у складі Речі Посполитої.
12. Поява українського козацтва.
13. Національно-визвольна війна в Україні (1648–1657).
14. Заснування Гетьманщини у XVII столітті.
15. Руїна.

- 16.Лівобережна Україна в кінці XVII – наприкінці XVIII ст.
(Гетьманщина).
- 17.Правобережна Україна в кінці XVII – наприкінці XVIII ст.
- 18.Українські землі під владою Російської імперії.
- 19.Українські землі під владою Австрійської (Австро-Угорської) імперії.
- 20.Україна під час Першої світової війни (1914–1918).
- 21.Центральна Рада.
- 22.Українська Народна Республіка.
- 23.Українська держава (Гетьманат) у XX столітті.
- 24.Західноукраїнська Народна Республіка.
- 25.Директорія в Україні.
- 26.Утворення Української Радянської Соціалістичної Республіки.
- 27.Радянська Україна в другій половині 1920-х – у 1930-х роках:
політичний, економічний і соціальний розвиток.
- 28.Західна Україна між Першою і Другою світовими війнами.
- 29.Україна в роки Другої світової війни.
- 30.Наслідки Другої світової війни.
- 31.Період «відлиги» Хрущова та десталінізація.
- 32.Період «застою» Брежнєва.
- 33.Період «перебудови» Горбачова.
- 34.Державотворення і політичний розвиток незалежної України.
- 35.Соціально-економічний розвиток незалежної України.
- 36.Зовнішня політика незалежної України.
- 37.Визначення поняття «культура».
- 38.Класифікація культури.
- 39.Історико-культурні регіони України.
- 40.Українська мова.
- 41.Українська література.
- 42.Визначення поняття «релігія» та її класифікація.
- 43.Релігійна карта України.
- 44.Освіта в Україні.
- 45.Наука в Україні.
- 46.Українська архітектура та живопис.
- 47.Українська музика і танець.
- 48.Український театр і кінематограф.
- 49.Українські звичаї та обряди.
- 50.Українська кухня.

ПРИКЛАДИ ПИТАНЬ ЗАЛІКОВОГО БІЛЕТУ

Білет №1

1. Історія як наука.
2. Національно-визвольна війна в Україні (1648–1657).
3. Україна під час Першої світової війни (1914–1918).

Білет №2

1. Визначення поняття «релігія» та її класифікація.
2. Радянська Україна в другій половині 1920-х – у 1930-х роках: політичний, економічний і соціальний розвиток.
3. Давні слов'яни. Східнослов'янські народи.

Білет №3

1. Визначення поняття «культура».
2. Державотворення і політичний розвиток незалежної України.
3. Поява українського козацтва.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків : Дельта, 1993. 255 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ–ХХ століття. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
3. Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
4. Єкельчик С. Історія України: становлення модерної нації. Київ : Laugus, 2011. 376 с.
5. Енциклопедія українознавства: в 11 т. Львів : НТШ, 1993–2003.
6. Історія української культури: Побут. Письменництво. Театр. Музика / за загальн. ред. І. Крип'якевича. Київ : Либідь, 1994. 656 с.
7. Історія української культури: у 5 т. Київ : Наукова думка, 2001–2008.
8. Касьянов Г. В. Україна 1991–2007. Нариси новітньої історії. Київ : Наш час, 2007. 428 с.

9. Культура і побут населення України. Київ : Либідь, 1993. 285 с.
10. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / за ред. М. М. Заковича. 4-те вид., випр. і допов. Київ : Знання, 2009. 589 с.
11. Реєнт О. П. Коляда І. А. Усі гетьмани України: Легенди, міфи, біографії. Харків : Фоліо, 2008. 416 с.
12. Українська та зарубіжна культура: підручник / за ред. В. О. Лозового. Харків : Право, 2013. 367 с.
13. Українське мистецтво: у 3 ч. Львів : Світ, 2003–2005.
14. Шліхта Н. Історія радянського суспільства: Курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і доп. Харків : Акта, 2015. 252 с.
15. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Вид. 4-те. Київ : Критика, 2009. 584 с.

Допоміжна література:

1. Applebaum A. Red Famine: Stalin's War on Ukraine. London : Penguin, 2018. 512 p.
2. Balashova O., Herman L. The Art of Ukrainian Sixties. Kyiv : Osnovy Publishing, 2021. 384 p.
3. Bondarenko H., Dyagilev V., Kovalenko T., Kutya O. History of Ukraine and Ukrainian Culture: Textbook for students of School of Medicine (English-speaking form of education). Kharkiv : Collegium, 2022. – 250 p.
4. Conquest R. The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivisation and the Terror-Famine. New York : Oxford University Press, 1986. 411 p.
5. Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe / edit. by L. Zaleska-Onyshkevych, M. Rewakowicz. New York : M. E. Sharpe. 471 p.
6. Hrushevsky M. A History of Ukraine. Hamden: Archon Books, 1970. 629 p.
7. Hrushevsky M. History of Ukraine-Rus'. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1997–2002. Vol. 1–10.
8. Kubicek P. The History of Ukraine. London : Greenwood Press, 2008. 200 p.

9. Paliy O. A History of Ukraine. A Short Course. Kyiv : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2021. 464 p.
10. Plokhy S. The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine. New York; Oxford : Oxford University Press, 2001. 401 p.
11. Plokhy S. The Gates of Europe: A History of Ukraine. New York : Basic Books, 2015. 460 p.
12. Plokhy S. The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union. New York : Basic Books, 2014. 520 p.
13. Plokhy S. The Origins of the Slavic Nations. Premodern Identities in Russia, Ukraine and Belarus. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 379 p.
14. Plokhy S., Sysyn F. Religion and Nation in Modern Ukraine. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Study Press, 2003. 232 p.
15. Rudnytsky I. Essays in Modern Ukrainian History. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1987. 497 p.
16. Sevchenko I. Ukraine between East and West. Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century. Second, revised edition. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Study Press. 254 p.
17. Shevchenko A. Ukraine Culture Smart: The Essential Guide to Customs and Culture. London : Kuperard, 2012. 168 p.
18. Snyder T. Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin. London : Bodley Head, 2010. 544 p.
19. Snyder T. The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999. New Haven : Yale University Press, 2004. 367 p.
20. Subtelny O. Ukraine: A History. Fourth Edition. Toronto : University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2009. 888 p.
21. Szporluk R. Mapping Ukraine: From Identity Space to Decision Space // Journal of Ukrainian Studies. 2008–2009. Vols. 33–34.
22. Szporluk R. Russia, Ukraine, and the Breakup of the Soviet Union. Stanford : Hoover Institution Press, 2000. 438 p.

23. Ukraine and Europe: Cultural Encounters and Negotiations / edit. by G. Brogi Bercoff, M. Pavlyshyn, and S. Plokyh. Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 2017. 462 p.
24. Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State / edit. by L. Hajda. Cambridge : Harvard University Press. 362 p.
25. Wilson A. The Ukrainians. Unexpected Nation. Fourth Edition. New Haven and London : Yale University Press, 2015. 452 p.
26. Wolff L. The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture. Stanford : Stanford University Press, 2010. 486 p.
27. Yakovenko N. A “Portrait” and “Self-Portrait” of the Borderlands: The Cultural and Geographic Image of “Ukraine” in the Sixteenth and Early Seventeenth Centuries // Journal of Ukrainian Studies. 2008–2009. Vol. 33–34.
28. Yekelchik S. Ukraine: Birth of a Modern Nation. New York : Oxford University Press, 2007. 368 p.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Center for Slavic, Eurasian, and East European Studies of Duke University. URL: <http://slaviccenters.duke.edu/webliogra/ukrainian>
2. Encyclopedia Britannica. URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/612921/Ukraine>
3. Internet Encyclopedia of Ukraine. URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/literature.asp>
4. Internet Encyclopedia of Ukraine by Canadian Institute of Ukrainian Studies. URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/>
5. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <http://www.history.org.ua/?litera&sendBigAsk&firstStep&lang=eng>
6. The Ukrainian Institute. URL: <https://ui.org.ua/en>
7. Ukraine Now UA (Official Website of Ukraine). URL: <https://ukraine.ua/>

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ

Рік / Століття	Подія
1 млн років тому	Перші людські поселення на території України
IV–III тис. до н.е.	Трипільська культура на території України
X–VII ст. до н.е.	Територія України була заселена кіммерійцями
VII–III ст. до н.е.	Територія України була заселена скіфами
VII ст. до н.е. – III ст. н.е.	Давньогрецькі міста-держави були засновані на північно-східному узбережжі Чорного моря
III ст. до н.е. – III ст. н.е.	Територія України була заселена сарматами
IV–VII ст. н.е.	Період Великого переселення народів
V–VIII ст. н.е.	Східні слов'яни заселили більшу частину території сучасної України, Росії та Білорусі
VII–IX ст. н.е.	Засновані Київ, Чернігів, Переяслав та інші міста на території східних слов'ян
882	Князь Олег об'єднав Київ і Новгородські землі та створив першу державу східних слов'ян – Київську Русь
882–912	Князювання Київської Русі Великим князем Олегом
912–945	Князювання Київської Русі Великим князем Ігорем
945–957	Князювання Київської Русі княгинею Ольгою
957–972	Князювання Київської Русі Великим князем Святославом
980–1015	Князювання Київської Русі Великим князем Володимиром Великим
988	Офіційне хрещення (за православною традицією) Київської Русі Великим князем Володимиром Великим
1019–1054	Князювання Київської Русі Великим князем Ярославом Мудрим
1113–1125	Князювання Київської Русі Великим князем Володимиром Мономахом
XII ст.	Початок процесу політичної роздробленості Київської Русі
1187	Вперше згадано назву « Україна » в Іпатіївському літописі
1199	Утворення Галицько-Волинського князівства шляхом об'єднання двох великих князівств – Галицького і Волинського князем Романом
1199–1205	Князювання Галицько-Волинського князівства князем Романом
1238–1264	Князювання Галицько-Волинського князівства Данилом Галицьким
XIII–XIV ст.	Монгольська навала

1240	Монголи зруйнували Київ
1362	Битва на Синіх Водах , яка поклала край владі монголів на українських землях
Кінець XIV ст.	Україна потрапила під владу Великого князівства Литовського
Кінець XV ст.	Перша згадка про козаків
Середина XVI ст.	Заснування першої фортеці українських козаків – Запорозької Січі
1569	Люблінська унія (створення Речі Посполитої), Україна потрапила під владу Польщі
1596	Берестейська унія (створено Українську греко-католицьку церкву)
1648–1657	Національно-визвольна війна в Україні (під проводом Богдана Хмельницького), утворення Гетьманщини
1654	Переяславська рада (військовий союз із Московським царством, що гарантував широку автономію Гетьманщині)
Друга половина XVII ст.	Руїна (громадянська війна за гетьманську владу) в Україні
1667	Андрусівське перемир'я між Річчю Посполитою та Московським царством, поділ українських земель по Дніпру
1686	Вічний мир між Річчю Посполитою та Московським царством, остаточний перехід Києва і Запорозжя під владу Москви
1687–1708	Гетьманування Івана Мазепи , розквіт Гетьманщини на Лівобережжі
1764	Ліквідація автономії Гетьманщини Російською імперією
1765	Ліквідація автономії Слобідської України Російською імперією
1768	Коліїщина (повстання) на Правобережній Україні
1775	Зруйнування Запорозької Січі російськими військами
Кінець XVIII ст.	Більша частина українських земель потрапила під владу Росії, крім Галичини, Буковини та Закарпаття, які опинилися під владою Австрійської імперії
XIX ст.	Українське національне відродження
1804	Заснування Харківського університету
1832	Створення культурно-освітнього товариства « Руська трійця » у Львові
1834	Заснування Київського університету

1846–1847	Діяльність Кирило-Мефодіївського братства – першої української таємної політичної організації у Києві
1848–1849	Демократична революція в Австрійській імперії, поява першої української політичної організації в Галичині – Головної Руської Ради
1848	Скасування кріпацтва в Австрійській Україні
1861	Скасування кріпацтва в Російській Україні
Кінець 1860-х рр.	Заснування товариств « Просвіта » в Австрійській Україні (у Російській Україні після революції 1905–1907 рр.)
1863	Валуєвський циркуляр заборонив друк українською мовою
1865	Відкриття Одеського університету
Друга половина XIX ст.	Діяльність громад (культурно-просвітницьких товариств) у Російській Україні
1873	Заснування Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка у Львові
1876	Емський указ Олександра II заборонив ввезення українських книжок, постановку вистав і публічні читання українською
1890	Заснування першої політичної партії в Україні – Української радикальної партії у Львові
1899	Заснування Української національно-демократичної партії у Львові
1900	Заснування Революційної української партії у Харкові
1905–1907	Демократична революція в Російській імперії
1914–1918	Перша світова війна
Лютий 1917	Демократична революція в Росії, проголошення республіки
Березень 1917	Утворення Центральної Ради у Києві – початок національно-демократичної революції
7 листопада 1917	Збройне повстання в Росії
20 листопада 1917	Проголошення Української Народної Республіки (III Універсал Центральної Ради)
12 грудня 1917	Проголошення влади більшовиків в Україні
22 січня 1918	IV Універсал Центральної Ради проголосив повну незалежність УНР
Квітень–грудень 1918	Гетьманат Павла Скоропадського
Жовтень 1918	Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки
22 січня 1919	Акт Злуки УНР і ЗУНР

1920-ті	Утворення УСРР, Буковина – у складі Румунії, Закарпаття – у складі Чехословаччини, Галичина і Волинь – у складі Польщі
30 грудня 1922	Створення СРСР
1930-ті	Індустріалізація і колективізація в УСРР
1932–1933	Голодомор в Україні
Серпень 1939	Пакт Молотова–Ріббентропа
1939–1945	Друга світова війна
1945	Україна стала засновником ООН
1953–1964	Хрущовська «Відлига» та десталінізація
1954	Передача Криму УРСР
1964–1982	Період «Застою»
1985–1991	«Перебудова» Горбачова
1986	Аварія на Чорнобильській АЕС
1989	Створення суспільно-політичної організації – Народного Руху України
24 серпня 1991	Акт проголошення незалежності України
Грудень 1991	Розпад Радянського Союзу
28 червня 1996	Прийняття Конституції України
Листопад 2013 – Лютий 2014	Українська революція (відома як Євромайдан або Революція Гідності)
18 березня 2014	Автономна Республіка Крим, анексована Російською Федерацією
Квітень 2014 – по теперішній час	Збройний конфлікт з Російською Федерацією (також відомий як війна з Росією або війна на сході України)
7 квітня 2014	Самопроголошення Донецької Народної Республіки (ДНР)
27 квітня 2014	Самопроголошення Луганської Народної Республіки (ЛНР)
2019 – по теперішній час	Президент України, Володимир Зеленський

ГЛОСАРІЙ

Австро-Угорська імперія – дуалістична монархія, утворена в 1867 р. внаслідок угоди між австрійським урядом і угорськими політиками. Імперія була реорганізована у формі двох рівноправних держав на основі так званої реал-унії. Хоча монарх мав два різні титули (імператор Австрії та король Угорщини), обидві держави проводили спільну зовнішню політику та мали спільну армію й економіку (єдина валюта та митний союз). Як і інші нацменшини, українці були незадоволені австро-угорським компромісом і виступали за реорганізацію імперії у федерацію національностей. Поразка Австро-Угорщини у Першій світовій війні призвела до її розпаду.

Автономія – давнє поняття, що означає самоуправління (термін походить від старогрецьких слів autos – «сам», та nomos – «закон», «правило»).

Азовське море – море в Південно-Східній Європі. З'єднане вузькою (близько 4 км) Керченською протокою з Чорним морем на півдні. На півночі межує з материковою Україною, на сході – з Росією, а на заході – з Кримським півостровом. Основні річки, що впадають у нього, – Дон і Кубань. Азовське море – наймілкіше море у світі, глибина коливається від 0,9 до 14 метрів. Від Азовського моря до Чорного постійно відбувається відтік води.

Акт Злуки – угода про об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки й Української Народної Республіки, підписана 22 січня 1919 року. Ця подія підтвердила прагнення народу жити в єдиній і незалежній українській державі. Проте фактичне об'єднання так і не відбулося через безперервні воєнні дії.

Анексія (від лат. annexio – приєднання) – насильницьке одностороннє приєднання державою всієї або частини території іншої держави чи народу. За сучасним міжнародним правом анексія є формою агресії та спричиняє міжнародно-правову відповідальність.

Анімізм – одна з форм первісних релігійних вірувань (від лат. animus – «душа», «дух»). Це віра в існування душ і духів, які живуть всюди та вселяються в неживі предмети; віра в душі людей, які після смерті літають у небі або переселяються в природу чи новонароджених.

Антанта (Троїста згода) – одне з двох воєнно-політичних об'єднань у Першій світовій війні (Велика Британія, Франція, Росія), до якого згодом приєдналися Японія, Італія, Румунія, США (у 1917 році) та інші країни, утворивши союзницькі держави.

Берестейська унія – угода, укладена між Православною й Католицькою церквами в 1596 році. Як наслідок, частина Української православної церкви увійшла в єдність із Папою Римським і стала Українською греко-католицькою церквою.

Велике князівство Литовське – європейська держава з XII до 1569 року. Заснована литовцями, згодом включила великі території сучасних Білорусі, Латвії, Литви, Естонії, Польщі, Молдови, Росії та України. У XV столітті – найбільша держава Європи. Українські

землі входили до складу Великого князівства з XIV століття до укладення Люблінської унії в 1569 році.

Великий князь – правитель середньовічної держави Київська Русь.

Верховна Рада України – назва українського парламенту; орган законодавчої влади в Україні.

«Відлига» – період відмови від терору сталінського управління й спроби реформ у СРСР за правління Микити Хрущова (1953–1964). У другій половині 1950-х років було проведено амністію, внаслідок якої більшість ув'язнених у таборах вийшла на волю, і кілька сотень тисяч з них повернулись в Україну.

Візантійська імперія або Східна Римська імперія, заснована в 395 р., відіграла важливу роль в історії Східної Європи та Близького Сходу до завоювання Османською імперією у 1453 р. Столицею був Константинополь (сучасний Стамбул). Із запровадженням християнства князем Володимиром Великим у 988 р. Україна потрапила під релігійний вплив Візантії.

Володимир Великий – великий князь Київської Русі (980–1015), який розширив її кордони й перетворив Русь на одну з наймогутніших держав Східної Європи. Він завоював і об'єднав східнослов'янські племена. Володимир Великий запровадив християнство (православ'я) у Київській Русі в 988 році. Прийняття християнства як державної релігії сприяло об'єднанню племен та встановленню династичних, політичних, культурних, релігійних і торговельних зв'язків, зокрема з Візантійською імперією.

Володимир Винниченко – український письменник, революціонер, політик, державний діяч, один із лідерів Української Народної Республіки (1917–1920), роки життя – 1880–1951.

Володимир Мономах – великий князь Київської Русі (1113–1125), який зробив багато для захисту та зміцнення держави. Він успішно боровся з половцями – кочовим народом, що нападав на Київську Русь. Володимир Мономаху вдалося зупинити міжусобну боротьбу місцевих князів, що на деякий час відтермінувало політичну роздробленість держави.

Галицько-Волинське князівство – держава на українських землях, спадкоємець Київської Русі. Існувала з 1199 року до середини XIV ст., коли її захопили поляки та литовці.

Гетьман – голова українського козацтва і Гетьманщини – Української козацької держави XVII–XVIII століть.

Гетьманщина – назва української козацької держави XVII–XVIII століть.

Голодомор – створена людьми, штучна демографічна катастрофа безпрецедентного масштабу. Загибло близько чотирьох мільйонів українців. Голод був прямим ударом по українському селянству, яке чинило опір колективізації, і непрямо – по селу як носієві

української національної культури. Його навмисність підкреслює той факт, що в Україні не було фізичних передумов для голоду.

Гривня – національна валюта України, введена в обіг у 1996 році.

Громадянська війна – збройна боротьба між співгромадянами або всередині однієї спільноти.

Грушевський Михайло – видатний український академік, історик, політик, державний діяч і одна з ключових постатей українського національного відродження початку ХХ століття. Очолив Центральну Раду.

Данило Галицький – князь Галицько-Волинського князівства (1238–1264), король Русі (з 1253 року), який об'єднав усю Південно-Західну Русь, включаючи Волинь, Галичину та Київщину. Йому вдалося перемогти польські та угорські війська, які намагалися захопити землі князівства. Данило Галицький захистив Галицько-Волинське князівство від монголів – нової загрози для всієї Русі. Після його смерті князівство було розділене на чотири частини: Західна й Східна Галичина, Західна й Східна Волинь.

Декомунізація – теоретична та практична діяльність, спрямована на відмову від комуністичних ідеалів, усунення комуністичної ідеології з усіх сфер суспільства.

Демократія – це форма правління, за якої всі повноправні громадяни мають брати участь – прямо або через обраних представників – у висуванні, розробці й ухваленні законів, за якими функціонує їхнє суспільство. Термін походить від грецького *δημοκρατία* (демократія) – «влада народу», утвореного від *δήμος* (демос) – «народ» і *κράτος* (кратос) – «влада» або «управління». Уперше з'явився у V столітті до н. е. для позначення політичних систем, що існували тоді в грецьких полісах, зокрема в Афінах.

День незалежності України – святкується щорічно 24 серпня. У цей день 1991 року Верховна Рада України ухвалила Акт проголошення незалежності України.

День Соборності України – свято, яке щорічно відзначається 22 січня з 1999 року, коли Президент України Леонід Кучма затвердив його на відзначення політичної та історичної значущості Акта Злуки. Акт Злуки – це угода, підписана 22 січня 1919 року Українською Народною Республікою та Західноукраїнською Народною Республікою, яка об'єднала їх.

Держава – організована спільнота людей, що живе під управлінням одного уряду. Термін також застосовується до федеративних утворень, які є частинами федерації, що, у свою чергу, є суверенною державою. Деякі держави перебувають під зовнішнім суверенітетом або гегемонією іншої держави. Також держава може означати світські гілки влади на противагу церкві та громадянським інституціям.

Директорія – колегіальний революційний державний орган Української Народної Республіки (14 листопада 1918 р. – 10 листопада 1920 р.).

Дисидентський рух – виник у період «застою» Брежнєва. Українські дисиденти (Іван Дзюба, Василь Стус, Іван Світличний, В'ячеслав Чорновіл та ін.) були реформаторами, а не революціонерами. Попри арешти, рух швидко зростає. Він виявляється у формі протестних листів і петицій до влади, створенні неформальних дискусійних клубів та публічних зборів. Згодом інформаційні матеріали дисидентів поширювались через самвидав, а деякі з них публікувались за кордоном.

Дмитро Вишневецький – засновник козацької шляхти та засновник Запорізької Січі (української козацької фортеці), роки життя – 1517–1563.

Друга світова війна – глобальний та найкривавіший конфлікт в історії людства, що тривав з 1 вересня 1939 року до 2 вересня 1945 року. Переважна більшість країн світу зрештою сформували два протилежні військові союзи: Союзників і держав Осі. Друга світова війна включала масові вбивства, геноцид євреїв (Голокост), стратегічні бомбардування, навмисне моріння голодом і хворобами, а також єдиний випадок застосування ядерної зброї у війні. Україна зазнала величезних руйнувань. Загальні втрати серед цивільного населення під час війни та окупації оцінюються у 10 мільйонів осіб.

Духовна культура – сукупність знань, способів мислення, ідеологій, норм, правил, законів і цінностей, створених людським розумом. Духовна культура пов'язана з інтелектуальною діяльністю, почуттями й емоціями.

Енеїда – епічна поема Івана Котляревського. Це перший твір, надрукований українською літературною мовою у 1798 році. Поема написана в сатиричному стилі, щоб уникнути цензури. «Енеїда» є пародією на однойменну поему стародавнього римського поета Вергілія, у якій Іван Котляревський перетворив троянських героїв на українських козаків. У творі також описується спосіб життя різних верств українського суспільства, обряди та звичаї, одяг і харчування.

Запорізька Січ – фортеця українських козаків, заснована в середині XVI століття Дмитром Вишневецьким поблизу сучасного Запоріжжя. Запорізька Січ мала власні унікальні традиції й вважається козацькою республікою.

«Застій» – період економічного, політичного та соціального застою в Радянському Союзі (і в радянській Україні) під керівництвом Леоніда Брежнєва (1964–1982), який продовжився за часів правління Юрія Андропова (1982–1984) та Костянтина Черненка (1984–1985).

Західноукраїнська Народна Республіка – назва української держави, створеної на території підконтрольної Австро-Угорщині України (жовтень 1918 – липень 1919 року). Євген Петрушевич став президентом Західноукраїнської Народної Республіки.

Іван Федоров – засновник першої друкарні на території України, у Львові, у 1573 році.

Іван Франко – один із найвидатніших українських поетів і письменників. Також був журналістом, літературним критиком, перекладачем, етнографом, філософом і політичним діячем. У своїх літературних творах він зображував героїчне минуле України,

революційний дух українців та їхнє прагнення до свободи (наприклад, «Захар Беркут», 1883). Роки життя: 1856–1916.

Індустріалізація – процес, що відбувався в промисловості СРСР і радянської України у 1930-х роках (примусове нарощування промислового потенціалу для зменшення економічного відставання від розвинених капіталістичних країн).

Історико-культурні регіони країни – території, населення яких має спільні риси матеріальної й духовної культури, незалежно від сучасного політичного, економічного чи соціального устрою.

Історія – давня наука, що вивчає людину та суспільство в минулому (від грецького *στορία* – «дослідження, знання, здобуті шляхом розслідування»).

Кабінет Міністрів України – назва уряду України.

Кампанія десталінізації – процес ліквідації культу особи, політичної системи та системи трудових таборів (ГУЛАГ), створених Йосипом Сталіним, розпочатий після таємної промови Микити Хрущова у 1956 році.

Карпати – гори в Європі та Україні (на заході) з найвищою вершиною України – горою Говерла (2061 м).

Католицизм (католицьке християнство) – одне з трьох основних віросповідань християнства, виникло в 1054 році, коли відбулося повне розділення між Римською (західною) і Константинопольською (східною) гілками християнства. Після цього християнство розділилося на католицизм і православ'я.

Київ – столиця України й одне з найдавніших міст Європи. Заснований наприкінці V – на початку VI століття, став центром племінного союзу полян. Із IX століття був центром першої держави східних слов'ян – Київської Русі.

Київська Русь – перша держава східних слов'ян (IX – середина XIII століття), заснована у 882 році князем Олегом, який об'єднав Київські та Новгородські землі. Згодом держава об'єднала всі східнослов'янські племена.

Кирилиця – основа української мови. Вона була створена у Першому Болгарському царстві в IX столітті. Назву кирилиця отримала на честь одного з двох братів, візантійських монахів-просвітителів – святих Кирила і Мефодія, які створили найдавнішу відому слов'янську абетку – глаголицю.

Козак – термін з'явився наприкінці XV століття й означав «вільна людина». Українців, які втікали від національного, релігійного та феодального (кріпосного) гніту під польським пануванням і поселялися на середній течії Дніпра, називали козаками. Там вони звільнилися від гніту й заснували козацьку республіку – Запорозьку Січ. Пізніше українська козацька держава отримала назву Гетьманщина.

Колективізація – процес, що відбувався в сільському господарстві радянської України в 1930-х роках і мав на меті об'єднання індивідуальних господарств і праці в колективні господарства – колгоспи, а також ліквідацію куркулів (заможних селян) як ворогів робітничого класу. Колективізація мала драматичні наслідки для населення радянської України й стала однією з головних причин Голодомору 1932–1933 років.

Конституція України – це основний закон України. Чинна Конституція України була прийнята 28 червня 1996 року Верховною Радою України (українським парламентом). 28 червня також є одним із національних свят України – Днем Конституції.

Котляревський Іван – засновник нової української літературної мови завдяки поемі «Енеїда», яка стала першою друкованою віршованою українською літературною мовою у 1798 році. Роки життя: 1769–1838.

Кравчук Леонід – перший Президент України (1991–1994). Протягом 30 років був функціонером Комуністичної партії, перейшов у національну політику після розпаду радянського режиму. Став першим демократично обраним президентом незалежної України.

Кримський півострів – півострів (Крим), розташований між Чорним морем і Азовським морем на півдні України.

Кримські гори – гори на півдні України (вздовж узбережжя Кримського півострова). Найвищою вершиною Кримських гір є гора Роман-Кош, яка досягає висоти 1545 м.

Кримські татари – етнічна група, корінна для Кримського півострова.

Кріпацтво – система права, що встановлює залежність селян від феодала (землевласника) і часткове право власності феодала над селянами (існувала з XII до другої половини XIX століття).

Куліш Микола – відомий український драматург, член літературного об'єднання ВАПЛТЕ. Роки життя: 1892–1937.

Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом усього періоду його існування; – це складна система ідеалів і цілей, які є значущими для людей і передаються з покоління в покоління; – це соціальний інститут, який визначає норми поведінки людей у різних ситуаціях; – це індивідуальна та колективна діяльність, спрямована на створення, збереження та подальший розвиток матеріальних і духовних цінностей, а також результат цієї діяльності; – це оригінальний генотип суспільства, специфічний спосіб організації та розвитку життєдіяльності людини, що представлений у продуктах матеріальної й духовної праці, системі соціальних норм і культурних цінностей, які пов'язують людину з навколишнім світом, собою та іншими людьми.

Культурологія – це спеціальна наука, яка вивчає культуру як соціальне явище й виникла у ХХ столітті.

Кучма Леонід – другий Президент незалежної України (1994–1999, 1999–2005).

Леся Українка – одна з найвидатніших українських поетес, унікальне явище модерністської української літератури. Писала про життя українців, їхню душу, радощі й біди, любов до Батьківщини (поезія «Contra spem spero», драма «Лісова пісня»). Роки життя: 1873–1913.

Лівобережна Україна – одна з двох географічних частин України (лівий берег річки Дніпро).

Люблінська унія – договір між Великим князівством Литовським і Польським королівством, підписаний 1569 року на спільному сеймі в Любліні. Угода започаткувала створення Речі Посполитої – об'єднаної держави з одним виборним монархом (що поєднував титули польського короля й великого князя литовського), спільним сеймом, сенатом, зовнішньою політикою й грошовою системою.

Масова культура – культура, доступна широким соціальним верствам. Виникла у ХХ столітті з розвитком індустріального виробництва (яке зробило можливим масове виготовлення дешевих, але якісних товарів) та мас-медіа (що дозволили швидке й широке поширення культурних явищ по всьому світу).

Матеріальна культура – сукупність матеріальних благ, створених руками людини. Ці предмети допомагають людині пристосовуватись до навколишнього світу. Прикладами є знаряддя праці, будівлі, дороги, транспорт, одяг, взуття, витвори мистецтва тощо.

Мертві мови – це мови, які більше не мають носіїв або більше не використовуються (наприклад, латина).

Мова – система знаків, яка є головним інструментом людського спілкування, мислення й самовираження.

Монотеїзм (монотеїстична релігія) – віра в існування одного Бога, творця всього, що має абсолютну, неподільну владу й силу (від грец. *μόνος* – «один» і *Θεός* – «Бог»).

Народна культура – створюється народом (часто невідомими авторами без професійної освіти). Народну культуру представляють казки, пісні, фольклор, міфи, традиції та звичаї.

Народний Рух України – одна з найвпливовіших громадсько-політичних організацій кінця 1980-х – початку 1990-х років. Створена у 1989 році за ініціативою Спілки письменників України. Першим головою став Іван Драч. Метою організації було побудова демократичного суспільства в Україні.

Наукове товариство імені Шевченка – громадська організація, що згодом перетворилася на багатопрофільну наукову академію, спеціалізовану на українських студіях (історія,

філологія, література), заснована 1873 року у Львові. Мала три секції: історико-філософську, філологічну та математично-медично-природничу. Товариство також заснувало низку музеїв, бібліотек і архівів.

Національна культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей одного народу. Самобутність національної культури проявляється у мові, літературі, релігії (духовна сфера), у мистецтві та народній творчості, особливостях господарювання, праці й побуту (матеріальна сфера).

Нестор – монах Києво-Печерської лаври, автор «Повісті минулих літ» – основного джерела з історії східних слов'ян та Київської Русі.

Область – основна адміністративна одиниця України, зазвичай названа на честь обласного центру.

Окупація (від лат. *occupatio* – захоплення) – захоплення збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави без набуття суверенних прав на неї.

Олег, князь – князь Київської Русі, засновник держави (882–912 рр.).

Ольга, княгиня – княгиня Київської Русі (945–957), православна свята; дружина князя Ігоря та мати Святослава Ігоровича. Була регентом при малолітньому синові й під час його військових походів.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – найвпливовіша міжурядова організація світу, що забезпечує мир, безпеку й міжнародне співробітництво. Заснована у 1945 році з ініціативи країн антигітлерівської коаліції: США, Великої Британії, СРСР, Китаю й Франції. Статут ООН був підписаний 26 червня 1945 року на конференції в Сан-Франциско. Засновниками ООН стали 51 держава, серед яких – Українська РСР.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) – військовий альянс, створений 4 квітня 1949 року за Вашингтонським договором з метою стримування радянських військ у Центральній та Східній Європі після Другої світової війни.

Османська імперія – імперія, заснована у 1299 році в Північно-західній Анатолії. Після завоювання Константинополя у 1453 році перетворилася на могутню державу, що впливала на розвиток українських земель. Припинила існування після Першої світової війни.

Острозька Біблія – перше повне видання Біблії церковнослов'янською мовою, надруковане в 1581 році в Острозі Іваном Федоровим.

«Перебудова» – період демократичних перетворень у СРСР у 1985–1991 роках, ініційований радянським лідером Михайлом Горбачовим.

Пересопницьке Євангеліє – переклад канонічних текстів староукраїнською мовою XVI століття. Розкішно оформлене під впливом італійського Відродження. Усі п'ять президентів України присягали на ньому при вступі на посаду.

Перша світова війна (або Велика війна) – глобальний збройний конфлікт, спричинений глибокими економічними, політичними та воєнними суперечностями, який тривав у 1914–1918 роках. Великі держави Європи були поділені на два протилежні союзи: Антанту та Троїстий союз. Більшість істориків вважає, що саме Перша світова війна поклала початок новітній історії світу та народів. Українці, розділені між протилежними таборами, змушені були воювати одне проти одного.

Перший Універсал Центральної Ради – документ, що проголосив автономію України у складі нової демократичної Росії 23 червня 1917 року.

Повість минулих літ – основне джерело історії Східної Європи й Київської Русі, написане Нестором у Києво-Печерській лаврі близько 1113 року.

Покоління шістдесятників – представники нового покоління радянської інтелігенції (зокрема й української). Відзначались ліберальними й антиавторитарними поглядами, романтизмом, що яскраво проявився в літературі, музиці й образотворчому мистецтві. Серед видатних представників – Василь Стус, Ліна Костенко, Іван Дзюба, Іван Драч, Василь Симоненко.

Політеїзм – вірування в існування багатьох богів, об'єднаних у пантеон.

Політична роздробленість (феодальна) – етап розвитку середньовічних держав, за якого країна розпадається на окремі князівства з високим ступенем самостійності. У Київській Русі такий період настав у другій половині XII ст.

Полонізація – процес культурного та мовного зросійщення, під час якого польські народи відмовлялися від своєї культури на користь польської.

Порошенко Петро – п'ятий президент незалежної України (2014–2019).

Правобережна Україна – частина України, що розташована на правому березі річки Дніпро.

Православ'я – одне з трьох основних напрямів християнства, що виникло у 1054 році внаслідок розколу між Римською (Західною) і Константинопольською (Східною) церквами.

Промислова революція – перехід від ручного виробництва до машинного, активне використання парової енергії, а також заміна деревини на вугілля.

Просвіти – культурно-освітні організації, засновані наприкінці 1860-х років на українських землях під владою Австрії. Вони сприяли розвитку освіти, науки, літератури, організували бібліотеки, театри, музеї, фестивалі. Після революції 1905–1907 років почали виникати й на українських землях під владою Росії.

Революція – радикальні зміни в політичному або соціально-економічному ладі держави, зазвичай із застосуванням сили.

Релігія – система духовних уявлень, вірувань і практик, яка пов’язує людину з вищими силами й моральними цінностями.

Річ Посполита – федерація Польщі й Литви, створена за Люблінською унією 1569 року. Одна з найбільших і найнаселеніших держав Європи XVI–XVII ст. Згодом розділена між Австрією, Пруссією та Російською імперією. Українські землі входили до її складу з 1569 по 1795 рік.

Річка Дніпро – одна з головних річок Європи (четверта за довжиною). Це найдовша річка України. Вона тече з півночі на південь і ділить країну на дві частини: Правобережну та Лівобережну Україну. Назва «Дніпро» походить від сарматського «річка на тім боці», зі скіфської – «глибока річка». Давньоруська назва часів Київської Русі – Славута або Славутич.

Російська імперія – одна з найбільших імперій в історії, існувала з 1721 до 1917 року. До її складу входили частини українських земель наприкінці XVIII – на початку XX ст.

Руїна – період боротьби за гетьманську владу на українських землях, що переросла у громадянську війну в другій половині XVII ст.

Руська Правда – перший збір законів Київської Русі.

Світова культура – сукупність найкращих досягнень усіх культур світу.

Світові релігії – буддизм, християнство та іслам.

Скіфи – група індоєвропейських племен, що контролювали степи Південної України з VII до III століття до н.е. Згідно з найпоширенішими теоріями, вони з’явилися там наприкінці VIII століття до н.е., після того як були витіснені з Центральної Азії. Скіфи були споріднені з сарматами та розмовляли іранським діалектом. Швидко завоювавши землі киммерійців, вони переслідували їх до Малої Азії й утвердилися як впливова сила в регіоні.

Сковорода Григорій – видатний український філософ і поет, одна з центральних постатей української літератури XVIII століття. Роки життя: 1722–1794.

Слов’яни (слов’янські народи) – група споріднених народів автохтонного населення Європи (українці належать до східних слов’ян).

Слово о полку Ігоревім – героїчна поема, що датується кінцем XII століття. Сюжет ґрунтується на невдалому поході князя Ігоря Святославича (князя Чернігівського) проти половців (кочового народу зі Сходу). Автор закликає князів до єдності перед постійною загрозою зі Сходу.

Стародавні грецькі міста-держави на північному узбережжі Чорного моря (Херсонес, Пантікапей, Тіра та Ольвія) існували з VII ст. до н.е. до XIV ст. н.е. Через перенаселення греки шукали нові землі. Крим і Південна Україна приваблювали родючими землями та близькістю до хороших рибальських угідь. Економіка міст-держав базувалась на

сільському господарстві, ремеслах (каменярство, будівництво, обробка металу, гончарство, ювелірна справа) і торгівлі з сусідніми племенами, містами Давньої Греції та Малої Азії. Їхня культура поєднувала елементи грецької, римської та візантійської традицій.

Суверенітет – властивість держави, що означає її незалежність від інших держав і автономність у вирішенні внутрішніх питань. До складових суверенітету належать контроль над територією, незалежність, політичний, соціальний і економічний устрій без зовнішнього втручання тощо.

Тотемізм – одна з форм первісних релігійних вірувань, за якою люди (чи групи людей) вважають, що мають духовний зв'язок із певною твариною, птахом або рослиною – тотемом. Зв'язок із тотемом може проявлятися у вигляді заборон (наприклад, убивства або споживання в їжу тотема).

Третій Універсал Центральної Ради – документ, який проголосив Українську Народну Республіку 20 листопада 1917 року.

Трипільська культура – археологічна культура епохи неоліту й бронзи, що існувала на Правобережній Україні в IV–III тис. до н.е. Названа за поселенням поблизу Трипілья на Київщині, відкритим Вікентієм Хвойком у 1898 році. Трипільці, ймовірно, були первісними землеробсько-скотарськими племенами, що мігрували в Україну з території сучасної Румунії.

Трипільці – первісні землеробсько-скотарські племена, що мігрували в Україну з території Румунії; існували на Правобережній Україні в IV–III тис. до н.е.

Троїстий союз – одне з двох ворожих військово-політичних об'єднань у Першій світовій війні (Австро-Угорщина, Німеччина та Італія). Після виходу Італії та вступу Османської імперії й Болгарського царства, союз перетворився на Центральні держави.

Українська греко-католицька церква – створена у 1596 році внаслідок Берестейської унії між Православною й Католицькою церквами. Частина Української православної церкви увійшла в повну єдність із Апостольською столицею та стала Українською греко-католицькою церквою. Перебуваючи під владою Папи Римського, вона зберігає подібний літургійний і духовний устрій до православного християнства.

Українська держава (Гетьманат) – назва держави, що охоплювала Центральну, Східну та Південну Україну з центром у Києві в період з 29 квітня по 14 грудня 1918 року. Очолював її Павло Скоропадський.

Українська Народна Республіка (УНР) – попередниця сучасної України, проголошена 23 червня 1917 року як автономна частина Російської республіки, а з 22 січня 1918 року – незалежна держава. Після Ризького мирного договору 1921 року її територія потрапила під контроль СРСР і згодом стала Українською Радянською Соціалістичною Республікою – засновницею СРСР у 1922 році.

Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР) – одна з республік СРСР з моменту його утворення в 1922 році до розпаду у 1991. Перший Всеукраїнський з'їзд Рад у грудні 1917 року сформував радянський уряд в Україні; другий – у березні 1918 року проголосив незалежність УРСР; третій – у березні 1919 року ухвалив її першу конституцію. Із закріпленням влади більшовиків УРСР поступово передавала Росії свої повноваження в зовнішній політиці та внутрішньому управлінні.

Універсали – правові акти-декларації, які видавала Центральна Рада протягом 1917–1918 років.

Фетишизм – одна з форм первісних релігійних вірувань (від лат. *facticius* – «штучний» і *facere* – «робити»), віра в надприродну силу матеріальних предметів (знарядь, релігійних статуй), які називаються фетишами.

Хвильовий Микола – видатний український письменник і публіцист, засновник літературної організації ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури). Роки життя: 1893–1933.

Хмельницький Богдан – український гетьман, очільник Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої у 1648–1657 роках, правив у ці ж роки.

Хрещення Русі – прийняття християнства в Київській Русі у 988 році за правління великого князя Володимира Великого.

Християнство – монотеїстична релігія. Витоки бере з життя, вчення та смерті Ісуса з Назарета (Христа, або Помазаника Божого) у I столітті н.е. Християнство виникло в Палестині та швидко поширилося серед народів Середземномор'я. У IV столітті стало державною релігією Римської імперії. Християнство має три основні віросповідання: православ'я, католицизм і протестантизм.

Центральна Рада була утворена в Києві у березні 1917 року як найвища українська національна влада і виконувала роль українського парламенту протягом 1917–1918 років.

Четвертий Універсал Центральної Ради – документ, що проголосив незалежність Української Народної Республіки (УНР, зі столицею в Києві) 22 січня 1918 року.

Чорне море – море в Південно-Східній Європі. Його води зливаються через Середземне море з Атлантичним океаном. Протока Босфор з'єднує його з Мармуровим морем, а протока Дарданелли – з Егейським морем, частиною Середземного. Ці води розділяють Східну Європу і Західну Азію. Чорне море також сполучене з Азовським морем через Керченську протоку.

Шевченко Тарас – національний поет України й видатний художник, який відкрив нову епоху в розвитку української мови, літератури, а також у соціальному й культурному житті всього українського народу. Роки життя: 1814–1861.

Язичництво – політеїстична релігія, що визначала релігійне життя давніх слов'ян. Пантеон слов'янських богів включав Перуна (громовержець), Сварога (бог ковальства), Дажбога (сонячний бог), Ярила (бог родючості й весни), Стрибога (бог вітру) й Мокошу (богиня жіночих ремесел).

Ярослав Мудрий – великий князь Київської Русі (1019–1054), син Володимира Великого. За його правління Київська Русь досягла вершини своєї військової могутності та культурного розвитку. Він розширив територію держави, збудував укріплення на кордонах. Ярослав Мудрий заснував нові міста, збудував церкви, відкрив школи та заснував першу бібліотеку в Київській Русі – в Києві. Він укріплював міжнародні зв'язки через династичні шлюби з королівськими родинами Франції, Угорщини, Норвегії, Польщі та Візантії. Ярослав Мудрий створив перший збірник законів у Київській Русі – *Руську правду*. Цей кодекс захищав інтереси князя і його адміністрації, але водночас запроваджував більш цивілізовані норми судочинства. Відсутність смертної кари робить його значно гуманнішим за інші кодекси того часу.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Бондаренко Ганна Анатоліївна

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації з підготовки
до семінарських занять та виконання самостійної роботи з дисципліни
для іноземних здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
медичного факультету за спеціальністю «222 Медицина»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 18.12.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 3,42. Обсяг 0,821 Мб. Зам. № 558/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна